

TÜRK CEZA ADALET SİSTEMİNİN CAYDIRICILIK KAPASİTESİNE İLİŞKİN ELEŞTİREL BİR DEĞERLENDİRME

*A Critical Assessment of the Deterrent Capacity of the Turkish Criminal
Justice System*

Osman DOLU*
Hasan BÜKER**
Şener ULUDAĞ***

ÖZET

Türk Ceza Adalet Sistemi (TCAS), felsefi temelleri itibariyle Aydınlanma Çağı'nda ortaya çıkan ve büyük oranda Avrupa'da başlayıp tüm dünyaya yayılan Klasik Okul felsefesine dayanan ceza eksenli bir adalet anlayışı üzerine kurulmuştur. Bu çalışma, çeşitli kurum ve kuruluşlardan elde edilen resmi istatistiksel verileri analiz ederek TCAS'nin beklenen caydırıcı ve suç önleyici etkiyi meydana getiremediğini; bu durumun ise Klasik Okul felsefesinde ifadesini bulan ve cezalandırma sistemlerine ilişkin olarak ortaya konulan gerekliliklerin uygulanmasında ortaya çıkan belirli problemlerden kaynaklandığını göstermektedir. Sonuç olarak, ceza adalet sistemimizi daha etkin ve caydırıcı bir yapıya kavuşturabilmek için bir takım politika önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Türk Ceza Adalet Sistemi, Klasik Okul, Caydırıcılık

* Yrd. Doç. Dr., Polis Akademisi Suç Önleme Araştırma Merkezi (osmandolu@yahoo.com).

** Dr., Polis Akademisi Suç Önleme Araştırma Merkezi.

*** Dr., Polis Akademisi Suç Önleme Araştırma Merkezi.

ABSTRACT

The Turkish Criminal Justice System (TCJS) has widely been developed on the philosophical foundations of the *Classical School of Criminology*, which emerged out of the Enlightenment Era in Europe. Drawing on the official statistics and other related data, this study first demonstrates that the TCJS has not been successful in creating the anticipated deterrent and preventive effect on crime and then points out the problems and pitfalls of the TCJS in meeting the requirements of an effective criminal justice system in deterring and preventing crime, as proposed by the classical criminology and several empirical studies evaluating the propositions of this school of thought. Consequently, several policy recommendations are discussed to develop the deterrent and preventive capacity of the TCJS against crimes.

Keywords: Turkish Criminal Justice System, Classical School of Criminology, Deterrence

GİRİŞ

Türk Ceza Adalet Sistemi'nin (TCAS) temelleri, Aydınlanma Çağı'nda Avrupa'da başlayıp tüm dünyaya yayılan suç, suçlu ve ceza adalet sistemlerine bakışı yeniden tasarlayan eden kriminoloji biliminin Klasik Okul felsefesine dayanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinden başlayarak Cumhuriyet dönemiyle zirveye ulaşan batılılaşma hareketinin bir ürünü olarak TCAS de Avrupa normları paralelinde şekillenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu aşamasında Avrupa ülkelerinden adapte edilen kanunlar, zamanla ortaya çıkan yeni durumlar ve gelişmeler doğrultusunda güncellenirken yine Avrupa'daki gelişmeler yakından takip edilmiştir.

Ne var ki, TCAS'nin Avrupa'dan uyarladığı bu sistemler, Avrupa ceza adalet sistemlerinin temelinde yer alan Klasik Okul felsefesine ve caydırıcılık mantığına sadık kalmaksızın *şekli* bir biçimde ülkemize adapte edilmiştir. Her ne kadar zamanla yapılan güncellemeler ve düzenlemeler sistemde belli oranda düzelmelere yol açmışsa da, esas itibariyle sistemin gözle görünen yüzü ile sistemi şekli itibariyle öngören felsefi alt yapı arasında uyum sağlanamamıştır. Bu nedenle de, felsefi temelleri itibariyle

caydırıcılık ekseninde inşa edilmiş bir sistem olması gereken TCAS, giderek Klasik Okul felsefesinden uzaklaşmış ve suçları caydırıcı etkisi azalmıştır.

Bu çerçevede, makalede öncelikle TCAS'nin mevcut durumu tarihi gelişim sürecinde ele alınacak, sonra Batılı ceza adalet sistemlerinin dayandığı Klasik Okul felsefesi ve kriminolojik temeller incelenecek, daha sonra ise TCAS'nin caydırıcılık doktrininin temel taşları olan cezaların kesinlik, hızlilik ve şiddetlilik ilkelerini ne ölçüde karşıladığı çeşitli istatistiksel verilerin analizi ile incelenecektir. Son olarak, TCAS'nin daha etkin ve caydırıcı bir sistem olabilmesi için çeşitli önerilerde bulunulacaktır.

1. Geçmişten Günümüze Türk Ceza Adalet Sistemi ve Mevcut Durum

Osmanlı Devleti'nin klasik döneminde ceza adalet sistemi "Daire-i Adalet" ismiyle bilinen bir kurum tarafından temsil ediliyordu. Bu kurum ile toplumsal-ekonomik ve hukuksal haksızlıkların giderilmesi amaçlanıyordu. Devlet yönetim sistemi göz önünde bulundurulduğunda, bu kurum ülkede adaleti sağlayabilmek amacıyla kurulan bir yapı ve 'mutlak güç sahibi' ve 'devletin tek temsilcisi' olan hükümdar iradesinin bir tür tecellisi anlamını taşımaktaydı¹. Değişen ihtiyaçlar ve gelişmelere bağlı olarak Osmanlı klasik dönemine hâkim olan ceza adalet felsefi ve teşkilatlanması zaman içerisinde diğer hukuk sistemlerinden etkilenmeye başlamıştır. Özellikle Avrupa ile olan ilişkiler ve bu coğrafyada meydana gelen ve Rönesans olarak adlandırılan çaplı yenilik ve gelişmeler Osmanlı ceza adalet sisteminin batıya yönelmesine sebebiyet vermiştir. Bu çerçevede Batı hukuku esas itibari ile "Tanzimat Fermanı" yayınlanmasından sonra Osmanlı sisteminde yerini almaya başlamıştır².

Tanzimat'ın ilanı ile başlayan Batılılaşma hareketleri çerçevesinde sistematik olarak kanunlarımız da Avrupa'yla uyumlu hale getirilmeye başlanmıştır. Bu çerçevede, Ceza Kanunu, Ticaret Kanunu, Ticaret Mahkemeleri Usul Kanunu, Deniz Ticareti Kanunu, Ceza Yargılaması Usul Kanunu gibi kanunlar Fransız kanunlarından aynen tercüme edilmek sureti ile yürürlüğe konulmuştur³. Osmanlı Devleti'nin sonlarında başlayan

¹ İnalçık, 2000.

² Mumcu, 2007.

³ Azrak, 1985; Demirbaş, 2006 s.97.

kanunlarımızda ve sistemimizde batılılaşma cumhuriyet döneminde de hızla devam etmiştir. Mesela Cumhuriyetin ilanından sonra yeni Türk Medeni Kanununun oluşturulması çalışmaları sırasında aralarında Almanya, Fransa, Avusturya ve İsviçre gibi ülkelerin yer aldığı birçok Avrupa ülkesinin kanunları incelenmiş ve bunlardan İsviçre Medeni Kanunu en uygun bulunarak birebir iktibas edilmiştir⁴. Benzer şekilde İtalya’da hazırlanan ve “Zanardelli Kanunu” olarak da bilinen İtalyan Ceza Kanunu tercüme edilmek sureti ile yeni Türk Ceza Kanunu oluşturulmuş ve yürürlüğe sokulmuştur⁵. Yeni ceza kanunu İtalyan Ceza Kanunu’nun iktibası olmakla birlikte 1858 tarihli Ceza Kanunname-i Hümayunu’ndan alıntılarda ihtiva etmekteydi⁶ Hukuk Mahkemeleri Usul Kanunu ise İsviçre’nin Neuchatel Kantonundan alınarak 1926 yılında yürürlüğe konulmuştur. Ceza Mahkemeleri Usul Kanunu ise Almanya’dan alınmıştır⁷. Osmanlı Devleti’nde kanunların yanı sıra adli sistemde de Tanzimat’la birlikte Batılılaşma hareketleri görülmüştür. Mesela ticaret mahkemeleri, takiben adli mahkemeler gibi özel mahkemeler ihdas edilmiş, tek yargıçlı kadı mahkemeleri Batılı manada modernize edilmeye çalışılmıştır⁸.

Osmanlı’nın sonları ile başlayan ve Cumhuriyet devrimleri ile paralel olarak devam eden TCAS’da ve kanunlarımızda yaşanan değişim ve dönüşüm süreci sistemimizi büyük ölçüde temelleri Klasik Okul felsefesine dayanan Avrupa ceza adalet sistemlerine benzetmiştir. Bu anlamda batı ceza adalet sistemlerinin temel amacı insanları suç işlemekten caydırmaktır. Ceza adalet sisteminin caydırıcı olabilmesi için ise cezalara ilişkin şu üç prensibin birden hayata geçirilmesi şarttır: kesinlik, hızlılık ve şiddetlilik. Kesinlik, kanunların herkese eşit bir şekilde uygulanması, kuralların ihlal edilmesi durumunda da cezaların herhangi bir istisnaya mahal verilmeksizin er ya da geç mutlak surette herkese uygulanmasını ifade eder. Hızlılık ise, suçlar meydana geldikten sonra suçluların en kısa sürede yakalanmaları, soruşturma, kovuşturma ve muhakeme süreçlerinin tamamlanarak hak ettikleri cezaya çarptırılmaları anlamına gelir. Şiddetlilik ise, cezaların suçla

⁴ Akıntürk, 2008 s.47.

⁵ Aydın, 2005; Dönmezer ve Erman, 1997.

⁶ Demirbaş, 2006 s.100.

⁷ Hacettepe AİTE, 2010.

⁸ Mumcu, 2007.

orantılı bir ağırlıkta olmasını ifade etmektedir⁹. Dolu, bu üç özelliğin birden var olmaması durumunda cezaların caydırıcılıklarını yitireceğini bildirmektedir¹⁰. Ne var ki, bir ceza adalet sistemi bu saydığımız prensiplere uygun şekilde, teoride idealize edildiği ölçüde işlese bile, caydırıcılık eksenli suç önleme ve mücadele stratejilerinin teoride öngörüldüğü ölçüde suçları önleyemeyeceği ve suçluları caydırmayacağını söylemek de mümkündür. Dolu ve Büker'in de ifade ettiği gibi, ceza ve caydırıcılık eksenli suç önleme ve mücadele politikaları pek çok sınırlılıkları bulunan bir felsefenin ürünüdürler¹¹. Konuya ilişkin pek çok teorik ve ampirik çalışma da aynı gerçeğe işaret etmektedirler¹². Bu noktada, teorik olarak bile mükemmellikten uzak olan caydırıcılık felsefesinin – TCAS'da ortaya konulan problemlili uygulamalar da göz önüne alındığında – idealden oldukça uzak bir caydırma kapasitesine sahip olacağını değerlendirmekteyiz.

Bu noktada, gerek TCAS'da cezaların kesin, hızlı ve şiddetli olmayışı ceza adalet sistemimizi kurucu felsefeden saptırması, bu durum da TCAS'ı caydırıcı bir sistem olmaktan uzaklaştırmıştır. Bunun sonucu olarak da Türkiye'de suç oranları Avrupa normallerinin çok üstünde artmıştır¹³. Özellikle 2000 yılı ve sonrası dönemde işlenen suçlarda ciddi bir artış dikkat çekmektedir. Mesela, Tavares ve Thomas tarafından yapılan bir çalışmadan elde ettiğimiz verilerle yaptığımız analiz sonucunda ulaştığımız sonuçlar (Grafik 1) 2001 yılından 2006 yılına kadar olan dönemde ülkemizde suç oranlarının toplamda % 140 oranında arttığını göstermektedir¹⁴. Esasen bu rakamlara kayıtlardaki eksiklikler ve polisin kendi bölgelerindeki suç oranlarını daha az gösterme kaygısı da eklendiğinde polis kayıtlarına yansıyan suç miktarının çok daha fazla olma ihtimali de gözden uzak tutulmamalıdır. Oysa aynı dönemler için Avrupa Birliği ülkesi olan Fransa'da suç miktarı % 9 oranında azalmıştır. Aynı şekilde 2001 yılına kıyasla 2006 yılında suç oranları yaklaşık olarak Danimarka'da %10,

⁹ Dolu, 2009; Dolu ve Büker, 2009.

¹⁰ Dolu 2010 s.99.

¹¹ Dolu ve Büker, 2009.

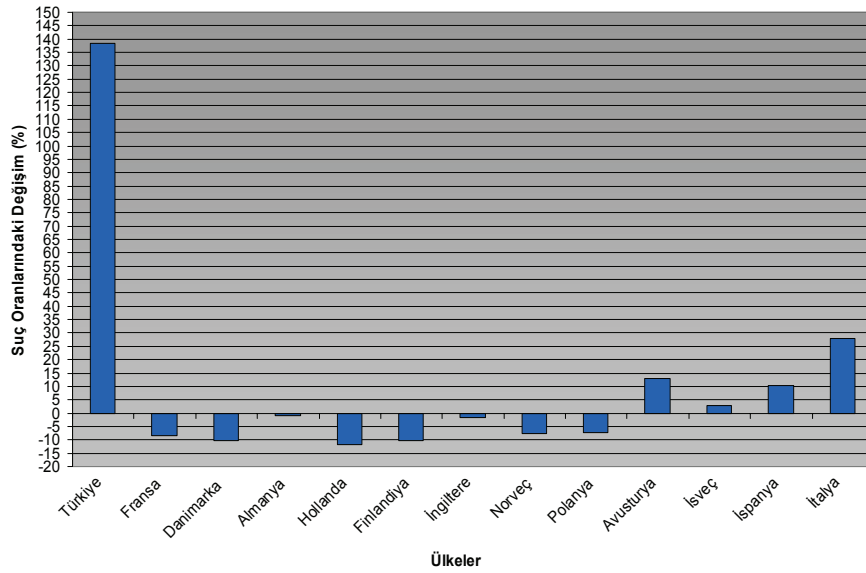
¹² Kızmaz, 2006a, 2006b ve 2007.

¹³ Analize dâhil edilen suçlar, ülkelerin ceza kanunlarında suç olarak tanımlanan evden hırsızlık, otomobil hırsızlığı, yağma, silahlı soygun, uyuşturucu suçları, cinayet ve şiddet içerikli suçlar gibi hukukumuzda cürüm olarak tarif edilen eylemleri içermektedir. Kabahat nev'inden suçlar analiz kapsamına dâhil değildir.

¹⁴ Tavares ve Thomas, 2008.

Hollanda'da % 12, Finlandiya'da %10, İngiltere'de % 2, Norveç'te % 8, Polonya'da % 7 oranlarında azalmıştır. Artış olan ülkelerde ise bu oran Avusturya'da %14, İsveç'te % 4, İspanya'da %10, İtalya'da % 27 ile sınırlı kalmıştır. Almanya ve İngiltere'de ise 2001'e kıyasla 2006 yılındaki değişim %1 civarında gerçekleşmiş ve ciddi bir azalma ya da artış olmamıştır.

Grafik 1 – 2001 ve 2006 Yılları Kıyaslandığında Avrupa ve Türkiye'de Suç Oranlarındaki Meydana Gelen Değişim

Kaynak: Analizde kullanılan veriler Tavares ve Thomas'dan (2008) elde edilmiştir.

Elbette, bir ülkede meydana gelen suç oranlarındaki artışa neden olan pek çok sebep bulunmaktadır. Özellikle son dönemde ülkemizde gözlemlenen suç oranlarındaki önlenemeyen artışın Avrupa normallerinin çok üzerine çıkması bizi, suça neden olan pek çok faktör bir yana, TCAS'a ve TCAS'ın varlığı herkes tarafından bilinen ancak bir türlü çözümlenemeyen sorunlarına yoğunlaşmaya itmiştir. Bu noktada çalışmamız, batılılaşma hareketleri ile batı sistemlerine şekli olarak

benzetilen TCAS'ın acaba uyarlanan kanunları ve sistemleri işletme noktasında kurucu felsefe olan Klasik Okul felsefesinden ne ölçüde sadık kaldığını incelemekte, bu felsefe çerçevesinde caydırıcı bir sistemin en temel nitelikleri olan cezaların kesin, hızlı ve şiddetli olma ilkelerini ne ölçüde karşıladığını sorgulamaktadır.

2. Avrupa ve Türkiye'de Ceza Adalet Sisteminin Felsefi Temelleri

Batılı ceza adalet sistemleri üzerinde en ciddi tesiri yapan düşünce akımı Klasik Okul felsefesidir. Bu yaklaşım, insanların suçu rasyonel bir düşünme sürecinin sonunda işlediğini, kişinin kendi eylemlerinden sorumlu olduğunu, bu nedenle de etkin bir cezalandırma sistemi ile kişilerin suç işlemekten vazgeçirilebileceğini ifade etmektedir¹⁵. Avrupa'da da tarihsel süreci içerisinde yargılama ve cezalandırmanın yapılması için çeşitli mekanizmalar ve uygulamalar geliştirilmiştir. Özellikle Ortaçağ Avrupa'sı incelendiğinde büyük bir keyfiliğin ve başıboşluğun olduğu, ceza adalet sisteminin elitlerin ve gücü elinde bulunduranların menfaatlerine göre çalıştığı, cezaların sadece alt tabakalarda yer alan insanlara uygulandığı, verilen cezaların insan haysiyetine uymadığı, işkence tarzında tezahür ettiği, büyücülük ve cadı avı gibi uygulamaların belirleyici rol oynadığı, suçların tanımlarının net olmadığı bir ceza adalet sisteminin hâkim olduğu görülmektedir¹⁶. Günümüzde uygulamada olan modern ceza adalet sistemleri, temellerini oluşturan genel politikalar, içerdikleri kurumlar ve bunların işleyişleri ile suçu anlama ve önleme yaklaşımlarının şekillenmesinde Casseria Baccaria'nın 1764'de İtalya'da yayınladığı "Suç ve Ceza Üzerine Bir Deneme" (*An Essay on Crime and Punishment*) adlı eseriyle ortaya koyduğu düşünceler büyük önem arz etmektedir¹⁷. Dönmezer ve Erman bu eser hakkında "dünya hukuk edebiyatında hacmi bu kadar küçük ve etkisi bu kadar büyük ikinci bir eser bulmak hemen hemen imkânsızdır" demektedir¹⁸. Bu akım ve kriminolojide Klasik Okul namıyla gelişen teorik yaklaşımlar esas olarak suçların devlet eliyle kurulacak sistemlerin belirli esaslara göre yönetilmesi neticesinde oluşturulacak caydırıcı etki ile önlenebileceğini tartışmışlar ve bu tartışmalar ışığında

¹⁵ Dolu, 2009.

¹⁶ Cullen ve Agnew, 2003 s.15-17.

¹⁷ Kraska, 2003.

¹⁸ Dönmezer ve Erman, 1985 s. 49.

günümüzde uygulanan pek çok suç politikası geliştirilmiştir. Temelinde akılcılık ve rasyonalite fikirleri bulunan Klasik Okul, suç teşkil eden davranışları diğer davranış şekilleriyle farksız olarak görmüş ve bireylerin iradeleri çerçevesinde, bilerek ve isteyerek gerçekleştirdikleri eylemler olarak değerlendirmiştir. Bu görüş ışığında birey, davranışlarının yegâne sorumlusu olarak değerlendirilmekte ve buna göre muamele edilmektedir.

Bacceria'nın yanında Hobbes, Grotius, Jean-Jacques Rousseau gibi yazarlar devletin temelinde bir sosyal sözleşme bulunduğunu dolayısıyla da genel olarak ceza verme hakkında bu sözleşmeye dayalı olarak devletin yetki ve tekelinde olduğunu savunmaktadırlar¹⁹. Bu sav çerçevesinde oluşan Klasik Okul yaklaşımına göre yargılama keyfilikten uzak olmalı, yargılama herkese eşit bir şekilde tatbik edilen yasal prosedürler çerçevesinde gerçekleşmeli, verilecek cezalar suçla orantılı ve insancıl olmalıdır. Bu akıma göre suçlar rasyonel davranış biçimleridir zira kar-zarar hesabı yapan insanlar tarafından işlenmektedirler²⁰. Suçun rasyonel bir davranış sonucu ortaya çıkan bir eylem olduğu savı üzerine temellerini kuran bu anlayışa göre Avrupa'da birçok devlet ceza adalet sistemlerini yeniden şekillendirmiştir. Bu yeniden yapılanmanın amacı hem Orta Çağın çarpık uygulamalarını düzeltmek hem de rasyonel davranış sergileyen ve suç işlemeyi planlayan insanları bu niyetlerinden vazgeçirmek ve caydırmaktır. Alman hukukçulardan Feuerbach cezalandırma ile teşkil edilecek bir ibretin başkalarının suç işlemesini caydırabileceğini, von Lizst ise cezalandırmanın faili diğer bir suç işlemekten caydıracağını tartışmışlardır²¹. Bu çerçevede oluşan klasik caydırıcılık yaklaşımında caydırmanın en büyük aracı ise hızlı, yeteri kadar şiddetli ve uygulanması istisna gözetmeden herkese uygulanan cezaların varlığıdır. Bu yaklaşıma göre cezalar hem potansiyel hem de gerçek suçlular için birer tehdit ve örnek niteliğinde olacaktır²². Bu tarz bir yaklaşımla amaç hem suç işleyenlerin bir daha suç işlemelerini hem de suç işleme eğilimi olan ancak bunu fiiliyata geçirmemiş olanların bu niyetlerini hayata geçirmelerini engellemektir. Bu gerçekleştirilirse sistem amacına ulaşmış olacak ve toplum suçun olumsuz etkilerinden korunmuş olacaktır.

¹⁹ Dönmezer ve Erman, 1985; Öztürk ve Erdem, 2008.

²⁰ Dolu, 2009.

²¹ Öztürk ve Erdem, 2008.

²² İçel ve ark., 2002.

Nitekim 18. yüzyılın sonundan itibaren etkili olmaya başlayan caydırıcılık temelli ceza adalet stratejileri (Her ne kadar 1900'lerin başı ile 1970'lerin ortaları arasında yer alan dönemde, pozitivist düşüncelerin etkisiyle suç politikalarında daha az etkin olmuşlarsa da) başta ABD olmak üzere Türkiye ve pek çok Avrupa ülkesinin ceza adalet sistemlerinin gelişiminde belirleyici bir rol oynamıştır. Bu çerçevede, daha önce etkin bir şekilde uygulanmakta olan iyileştirme ve ıslah odaklı anlayışın aksine cezalandırma odaklı yaklaşımlar daha etkili olmaya başlamıştır. Bu değişimle birlikte kişinin rasyonel bir tercih olarak ortaya koyduğu suçların ve suçlu davranışların caydırıcı tedbirler ve yüksek cezalarla rasyonel olmayan alternatiflere dönüştürülerek önlenilebileceği düşünülmüştür²³.

Batıdaki örneklerinden istifade edilerek şekillendiren TCAS da “caydırıcılık” ve “cezalandırma” ana eksenini üzerine inşa edilmiştir. Diğerlerinde olduğu gibi bizim sistemimizin de ana hedefi suç işlenmesini engellemek, suç işlemiş olanların aynı ya da benzer suçları bir daha işlemesini durdurmaktır. Bu tarz yaklaşımlar genel olarak ceza adalet sistemleri için bir Suçla Mücadele Modeli olarak değerlendirilmektedir. Bu modelde ilk ve en önemli amaç suç işlenmesini caydırmaktır ve bunun için önerilen en önemli politikalar daha fazla kolluk görevlisi, daha fazla hapisane ve daha ağır cezalar olacaktır²⁴. Ancak günümüzde ortaya çıkan tablo göstermektedir ki, caydırıcılık ve cezalandırma eksenli geliştirilen suçla mücadele ve suç önleme politikaları beklenen etkiyi gösterememektedir. Ceza adalet sisteminin kendinden beklenen fonksiyonu yeterince yerine getirememesi ise suç ve suç korkusunun doğurduğu sonuçlar üzerinden toplumumuzu ve bireyleri çok yönlü ve negatif bir biçimde etkilemektedir. Artan suç miktarı ve toplumda yaygınlaşan suç korkusu insanların şahsi ve toplumsal hayatlarını olumsuz olarak etkilemektedir ki bu da toplumda hem yasal otoriteye hem de kendi içlerinde güvensizlik hislerinin kabarmasına ve suç korkusunun toplumsal hayatı felç etmesine neden olabilmektedir²⁵. Yine mevcut ceza adalet sistemi sadece cezalandırmayı ve cezalandırmak sureti ile rehabilitasyonu kendine temel kabul ettiğinden gerçek anlamda mağdur-fail arasındaki husumet ve

²³ Bailey ve Lott, 1976; Becker, 1968; Kengel, 1993; Zimring ve Hawkins, 1973/1976.

²⁴ Arıcan, 2009.

²⁵ Örneğin bkz: Dolu, Uludağ ve Doğutaş, 2010; Polat ve Gül, 2009; Uludağ, 2010.

düşmanlık duygularını engelleyememekte, suçta neden olan ortam yok olmamakta ve insanlar suç işlemeye devam etmektedirler.

Caydırıcılık ve cezalandırma ekseninde oluşturulan ceza adalet sistemleri etkin bir şekilde uygulansalar bile suçları önleme ve caydırmada oldukça sınırlı oldukları tartışılmaktadır. Mesela Dolu ve Büker'in²⁶ bu çerçevede yayınladıkları makale teorik anlamda caydırıcılık eksenli suç önleme politikalarının tek başlarına beklenen etkiyi gösteremeyeceklerini ortaya koymaktadır. Genel olarak ifade etmek gerekirse, söz konusu çalışma caydırıcılık eksenli suç önleme ve suçla mücadele yaklaşımlarının bireylerin rasyonelliklerinin sınırlı oluşu, caydırıcı tedbirlerin zaman zaman suçu önlemeyip suçun zamansal, mekânsal, suç tipi, suçun işleniş şekli veya suç hedefi bakımından yer değiştirebileceğini ve suç ve suçlu özelliklerine göre caydırıcı etkinin değişime uğrayabileceği dikkate alındığında bariz sınırlılıkları bulunduğunu, bu nedenle de yalnız başlarına uygulandıklarında toplumsal bazda suçu etkin bir şekilde önleyemeyeceklerini ortaya koymaktadır. Yine mevcut sistemin yegâne caydırma ve cezalandırma aracı olan "hapsetme" yarattığı suçta uygun ortam ile kişileri çoğu zaman rehabilite etmek yerine daha profesyonel suçlular olarak toplumsal yaşama geri döndürmekte ve tekrar suç işlemelerine zemin hazırlayabilmektedir.

Mevcut bir kısım istatistiksel veriler incelendiğinde Avrupa'daki benzerleri gibi caydırıcılık temeline göre kurulan TCAS'ın caydırıcılık konusunda başarısının oldukça tartışmalı olduğu görülmektedir. Mesela Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü'nün 2008 verilerine göre ülkemizdeki ceza evlerinde 90 binin üzerinde hükümlü ve tutuklu bulunmakta ve bu rakam her yıl artmaktadır. Yine 2007 Aralık ayı itibari ile ülkemizde bulunan 458 ceza ve infaz kurumunun toplam kapasitesi 78318 kişi olmasına rağmen²⁷ ceza infaz kurumlarında kalan tutuklu ve yükümlü sayısı 90837 olarak karşımıza çıkmaktadır ki bu rakamlar %100 doluluğu ifade etmektedir²⁸. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü ve TÜİK'in (2008) verilerine göre ceza mahkemelerindeki ortalama yargılama süresi ve hâkim başına düşen dava sayısı her geçen gün artmaktadır²⁹. Bu da sistemin

²⁶ Dolu ve Büker, 2009.

²⁷ Nethaber.com, 2010.

²⁸ Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü, 2010.

²⁹ TÜİK, 2008.

çok daha yavaş işlemesine neden olmaktadır. Yine TÜİK'in 2008 verilerine göre her yıl artan miktarda ceza ve hukuk davaları bir sonraki yıla aktarılmaktadır. Benzer bir şekilde 2001 yılı verileri ceza evlerinde bulunan mahkûmların cezalarının sadece % 47 sini çekerek salıverildiklerini ortaya koymaktadır³⁰ ki bu durumun bugün de çok değişmediği tahmin edilmektedir. Ayrıca personel eksikliği, hâkim başına düşen dosya sayısının giderek içinden çıkılmaz hale gelmesi, yargı önündeki eşitsizlikler, çıkarılan af kanunları gibi hususlar da halkı TCAS'ın suç önlemede etkinliği konusunda güvensizliğe itmektir³¹.

3.Caydırıcılık Doktrini Perspektifinden Türk Ceza Adalet Sistemi'nin Caydırıcılık Kapasitesinin Değerlendirilmesi

Kökleri aynı düşünce yapısından gelen, aynı prensipler üzerine inşa edilmiş ve amaçları hususunda birliktelik olan Avrupa ceza adalet sistemleri³² ve TCAS'ın suçluların caydırılması ve suçun önlenmesi konularında aynı etkiyi gösteremediği yukarıda ifade edilmişti. Bu farklılaşma suça etki eden çeşitli sosyal değişkenlerle ilintili olabileceği gibi TCAS'ın esas aldığı felsefenin gereklerinden uzaklaşması veya bunları uygulamada yaşadığı sorunlarla da ilişkili olabilir. Bu noktada, TCAS'ın da yapılanmasında esas teşkil eden Klasik Okul düşüncesi, potansiyel suçluların caydırılması için ceza adalet sisteminin uyguladığı yaptırımlar ile beklenen caydırıcı etkiyi gösterebilmeleri için yaptırımlarda; (1) kesinlik (*certainty*), (2) hızlilik (*swiftness*) ve (3) şiddetlilik (*severity*) özelliklerinin bulunması gerektiğini belirtmiştir³³. Aşağıdaki bölümlerde, TCAS'ın suçluları caydırma ve suçu önleme potansiyelini yukarıda ifade edilen prensipler çerçevesinde değerlendireceğiz.

3.1. Kesinlik (Certainty) İlkesine İlişkin Sorunlar

Klasik Okul yaklaşımı, suçları ve bu suçlara tepki olarak uygulanacak yaptırımları tanımlayacak kanunların formel bir şekilde yazılı hale getirilmesinin kanunların uygulanması bakımından bir standart getireceğini ve gerek “suç” davranışının tanımlanması gerekse bu davranış karşısında

³⁰ Kuzu, 2001.

³¹ Kuzu, 2001.

³² Özgenç, 2010.

³³ Beccaria, 2003:21–22.

uygulanacak yaptırımın tespiti noktasında keyfiligi ortadan kaldırarak bir kesinlik ortaya koymada çok etkili olacağını savunmaktadır. Yazılı kanunların varlığı ile suç ve ceza tanımlanması/uygulanması açısından bir kesinlik yanında toplum içerisinde hangi davranışın “suç” olarak muamele göreceği ve dolayısıyla yaptırıma tabi olacağının da bilinmesi öngörülmektedir. Kanunların ve yaptırımların kesinlikle herkese uygulanır oluşunun suç işleme eğilimine sahip insanlar üzerinde etkin bir caydırıcılık meydana getireceği teorik anlamda ortaya konulan bir diğer öngörüdür. Bu bağlamda, caydırıcılık teorisyenleri kanunların keyfi uygulamaların, eşitsizliklerin ve haksızlıkların önüne geçebilmesi için herkesin anlayabileceği, belirsizliklerden uzak şekilde yazılı hale getirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Açık ve anlaşılır kanunların ve kanun ihlalleri karşısında öngörülen yaptırımların er ya da geç mutlak surette herkese eşit şekilde uygulanacağına olan inanç, suç işlenmesi halinde cezadan kaçış ihtimalinin çok zayıf olacağı düşüncesi ile caydırıcı bir etki ortaya koyacaktır³⁴. Ancak bu ilke ışığında beklenen caydırıcı etkinin meydana gelmiyor olmasına neden olan bazı faktörler bulunmaktadır. Bu faktörler aşağıda tartışılmıştır.

Kesinlik ilkesinin ceza adalet sistemleri içerisinde en önemli yansıması işlenen bir suç fiilinin sistem tarafından standart bir prosedür çerçevesinde yargılanıyor ve bir yaptırım ile karşılaşılıyor olmasıdır. Ne var ki TCAS olarak son yıllarda önemli ölçüde artan bir eğilim şeklinde davaların çeşitli sebeplerle ilk derece mahkemelerinde veya Yargıtay Ceza Dairelerinde düştüğü bilinmektedir. Örneğin ilk derece ceza mahkemelerinde 1986 yılında davaların %10.5lik bir kısmı düşmüş iken bu oran 2000 yılında %21,7 olarak gerçekleşmiştir³⁵. Bu durum, ortaya çıkan bir suç işleme şüphesinin belirli durumlarda kovuşturulamadığı inancının toplum içerisinde yaygınlaşarak TCAS’ın bir suç şüphesi karşısında kesin olarak belirli bir prosedür çerçevesinde yargılama yapabileceğine olan güveni azaltmakta dolayısıyla da potansiyel bir suç eğilimini caydıramamaktadır.

Kesinlik ilkesinin doğal olarak bir diğer önemli gereği kanunların ve yaptırımların toplumun tüm fertlerine eşit olarak uygulanıyor olmasıdır. Ülkemizde her ne kadar bu konuda yapılmış bilimsel araştırma sayısı çok

³⁴ Tittle ve Rowe, 1974; Jensen, Erickson ve Gibbs, 1978; Kenkel, 1993.

³⁵ Yücel, 2008 s.119.

fazla olmasa da son dönemde yayınlanan bir araştırma ³⁶ile Türk toplumu içerisinde yargıya karşı güvensizliğin önemli bir sorun olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu çalışma, bu tip bir güvensizlik algısının temelinde ise kayırmacılık ve güç ilişkilerinin yargılama sürecini etkilediğine dair var olan genel kanının bulunduğuna işaret etmektedir. Bunun yanında çalışma, katılımcılar arasında yargıda gücünün (devlet veya özel şahıs farkı olmaksızın) her zaman haklı çıkacağı yönünde genel bir algılama bulunduğunu ifade ederek; bir katılımcının “garibanlar hep yenik düşüyor...” şeklindeki ifadesini aktarmaktadır. Benzer şekilde, katılımcılar mahkemeler ve yargıya ilişkin bir “belirsizlik” sorununu kaygı verici olarak ifade etmişlerdir. Bu şekilde özetlenen genel güvensizlik sorunu da beraberinde işlenen bir suç neticesinde kesin bir yaptırım gelip gelmeyeceğinin ciddi olarak sorgulanmasını dolayısıyla da sistemin öngördüğü caydırıcılık etkisinin azalmasını getirmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse; TCAS temel aldığı (suç davranışını tanımlayan) ceza kanunlarını ve suçlara karşı öngördüğü cezaları kesin olarak her suç işleyen toplum ferdine eşit şekilde uygulayacağı yönünde bir inancı ve bilinirliği topluma kabul ettirememekte, dolayısıyla da beklendiği şekilde suç işleme eğiliminde bir caydırıcılık yani suçları önleme etkisi ortaya koyamamaktadır.

Sancar ve Aydın’ın³⁷ yaptığı çalışmada doğrudan katılımcılardan aktarılan ve aşağıda bulunan ifadeler de TCAS içerisinde kanunların ve yaptırımların icrasında görülen ve beklenen caydırıcı etkiyi ortadan kaldıran veya en iyi ihtimalle önemli ölçüde azaltan faktörlere işaret edilmektedir.

[Yargı] devletin kendisi olması gerekiyor, zira yanlış bir şey yaptığınız zaman karşınızda yargının çıkması gerekiyor. Yani yargı sisteminin caydırıcı olması gerekiyor ki hani insanlar, musibetle anlamaları, musibetle kabullenmeleri, hatta musibetle kabullenmeme veyahut da onu anlamama gibi bir özelliğe sahip olduğunuz için göz korkutarak onların zapturapt altına alınması gerekiyor gibi düşünüyorum. Yani öyle de olması lazım. Yani hep şu örneği var: Avrupa’da kimse küfretmez, Avrupa’da kimse kırmızıda geçmez gibi, çünkü orada korkunç cezalar var. Yani atıyorum bir kere kırmızıda geçtiğin zaman bir sene ehliyetine ulaşamıyorsun. Hani bu şekilde bizde de bu şekilde olmalı mı diye düşünüyorum. Ama bununla ilgili

³⁶ Sancar ve Aydın, 2009.

³⁷ Sancar ve Aydın, 2009, s.23–24.

mekanizmalar da çok iyi çalışmıyor. Yani yeni bir sigara içme yasağı konuluyor taksilerde. Şimdi binıyorum ben taksiye, “sigara içmek yasak mı” diye soruyorum, “geçerli mi”, “hayır, abi valla ben içiyorum, sen hiç kafana takma” diyor.

Suçlunun daha çok haklarının olduğuna kanaat getiriyorum [...] Suçlu hakları [var] alacaklı hakları diye de bir kavram pek duymadık [...] Yani tabii [...] iki kişiyi varsayalım, siz haklı olun ben haksız, konu polise, adliyeye intikal etsin ki benim gördüğüm hizmeti siz göremiyorsunuz. Bir suçlu olarak yani benim haklarım çok daha fazla. Ben hiç duymadım yani haklının hakları, hep suçlu hakları falan. Kısasa kısas anlamında söylemiyorum, ama ıslah edilemeyecek çeşitli suçlar vardır. Yani insanın hani kendi vicdanında da bir hukukî şey var, [...] ama kişinin ıslah edildiği şekil ile suç çok çok açık. Yani benim vicdanım öyle bir şeyi kaldırmaz. Buna hem terör denilebilir, işte küçük bir çocuğun ırzına geçme, öldürme, hatta değişik fanteziler kurarak artık insanlar öldürülüyor. Öyle birinin yaşam koşulları biraz daha ağırlaştırılabilir yani. Benim yüreğimi de serinletmesi lazım. Ha kesin idam etsin demiyorum.

Mahkemelerde de böyle. Bir de polis karşısına gidelim, burada siz ifade veriyorsunuz, hırsız salıyorlar. Öbür taraftan hırsız gidiyor, siz hâlâ kalıyorsunuz, beyefendi diyor, yine çağırabiliriz sizi. Hiç olmadık bir zamanda çağırıyorlar, o zaman işinizi gücünüzü bırakmak zorunda kalıyorsunuz.

Yani bence yine hak, adalet yerini bulmuyor; adalet yerini bulmuyor. Bence bulmuyor. O yüzden, şeyi biliyorum ben, yani bir kapkaç olayı yakaladığı zaman polisin, bunu yakalasa bile bizim elimizden üç gün sonra nasılsa salınacak, ben boşuna boşuna niye!

Yukarıda ortaya konulan ifadeler ne yazık ki halk arasında çeşitli platformlarda da dile getirilen algı kalıplarını yansıtmaktadır. TCAS adına belirgin bir şekilde yansımaları görülen bu güven bunalımı insanlar arasında dolaylı veya direk olarak “işlenen bir suç her zaman hak ettiği yaptırımla karşılaşmayabilir” şeklinde bir düşüncenin giderek yayılmasına neden olmaktadır. Bu şekilde bir düşünce, kanunlara ve toplumsal kurallara saygılı olan ve kendilerine benzer bireylerden oluşan bir toplulukta yaşayan bireyler adına suça yönelme davranışını ortaya koymayacaktır. Ancak zaten bir suçlu

veya suça eğilimli çevre içerisinde, çeşitli kişisel dezavantajlar (ailevi sorunlar, eğitimsizlik, işsizlik, uyuşturucu / alkol bağımlılığı, vs.) ile yaşayan bireylerin suç işleme potansiyel ve eğilimini arttırabilecektir.

Kanunların ve yaptırımların istisnasız herkese eşit bir biçimde uygulanmıyor olmasının en önemli göstergelerinden / nedenlerinden birisi de tarihsel süreç içerisinde Türk Ceza Adalet Sisteminin uygulaya geldiği ceza indirimleri, kısmi veya genel aflardır. Bu tip uygulamalar, “işlenen suç karşısında kanunların öngördüğü bir yaptırım, suçu işleyen lehine hafifleyebilir veya ortadan kaldırılabilir” düşüncesinin yerleşmesine neden olabilmektedir. Bu tip bir düşüncenin akabinde ise kanunların ve yaptırımların beklenen caydırıcı etkiye sahip olabilmesi için gerekli olan kesinlik ilkesinin ciddi anlamda zedelenmesini beraberinde getirmektedir.

Ceza adalet sistemimizde iyi hal, şartlı tahliye ve pişmanlık yasaları adları altında uygulanan pek çok ceza indirim yöntemi, bir önceki paragrafta ifade edilen belirsizliği oluşturan ilk unsur olmaktadır. Bu tip uygulamalar kanun koyucunun toplum adına bir suç davranışının karşılığı olarak belirlediği yaptırımların değiştirilmesi anlamına geleceği itibarla da toplum içerisinde bir önceki bölümde de ortaya konulan, TCAS’a olan güvenin sorgulanmasını da beraberinde getirmektedir. Türk Ceza Kanunu (TCK) Madde 62’de düzenlenen takdiri indirim nedeniyle cezalar altında bir oranda indirilmesi, 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkındaki Kanun (CGTİK) Madde 107 ile yapılan düzenleme sonucu cezaların üçte ikisinin infaz edilmesinin ardından hükümlülerin şartlı salıverilmeleri gibi uygulamalar bu kapsamda değerlendirilebilir. Sonuç olarak, bu ve benzeri uygulamalar neticesinde, ceza ve suç arasında olması gereken orantılılık bozulmakta ve ‘suç’un getirileri sabit kalırken “bedeli” azalmakta, dolayısıyla da denge suç ve suçlu lehine bozulmakta ve suç daha “rasyonel” bir tercih haline gelmektedir.

Ankara Ticaret Odası’nın 2004 yılında yayınladığı “Aflar Tarihi Raporu”na göre Türkiye’de değişik zamanlarda çeşitli isimlerle toplam 100’den fazla af kanunu çıkarıldığı gözler önüne serilmektedir. Üstelik bu rakama çeşitli nedenlerle çıkarılan kanunların satır aralarına “gizlenmiş, dar kapsamlı af niteliğindeki düzenlemeler ve yılda 400 bin adedi bulan zaman aşımaları” da girmemektedir. Aflarla yalnızca sistemde biriken sorunlardan

kurtulmaya çalıştığımızın iddia edildiği raporda ülkemizdeki acı tablo şu ifadelerle çok güzel bir şekilde ortaya konulmuştur³⁸.

Kalemler kırılıyor, cezalar veriliyor ancak her yıl çıkan aflar yüzünden kesilen cezalar çoğu zaman infaz edilemiyor. Kimi zaman kader mahkûmları, kimi zaman kriz mağdurları, kimi zamansa öğrenciler mağdur olduklarını öne sürüyor. Onlar "afedersiniz", devlet "affettim" diyor ve sonunda mutlaka bir af çıkıyor. Olan, yasalara uyanlara, vatandaşı olmanın gereklerini yerine getirenlere oluyor.

T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğünün verileri analiz edilerek oluşturduğumuz Grafik 2’de de görüldüğü gibi, cezaevlerindeki doluluk oranları aflar neticesinde 1974, 1978, 1991 ve 2000 yıllarında azalmış ancak bu süreci takiben çok hızlı bir artış göstererek af öncesi doluluk oranını da geride bırakmışlardır. Yaptığımız analizle ATO’nun bahsedilen araştırmasını karşılaştırdığımız zaman, Grafik 2’de gösterilen analizde hapisane doluluk oranlarının azaldığı ve en alt düzeylere düştüğü tarihlere tekabül eden pek çok af kanunu olduğu görülmektedir. Bu kanunlar arasında en çok dikkat çekenler şunlardır:

— 14890 sayı ve 18 Mayıs 1974 tarihli resmi gazete yayınlanan 1803 sayılı Genel Af Kanunu,

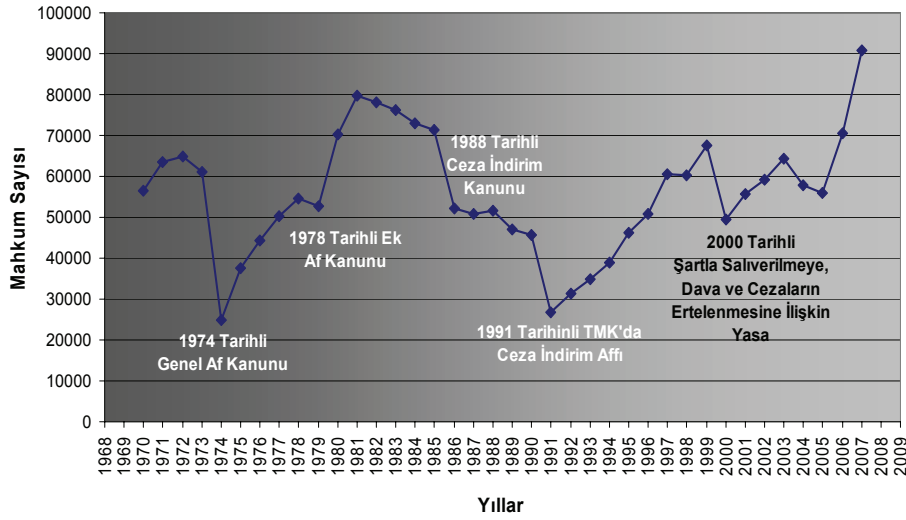
— 19770 sayı ve 30 Mart 1988 tarihli resmi gazetede yayınlanan 3419 sayılı Ceza İndirimi Öngören Kanun,

— 20843 Sayı ve 12 Nisan 1991 tarihli resmi gazetede yayınlanan 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu’nun geçici 4. Maddesi uyarınca öngörülen şartlı salıverme,

— 24268 sayı ve 22 Aralık 2000 tarihli resmi gazete yayınlanan 23 Nisan 1999 tarihine kadar işlenen suçlardan dolayı şartla salıverilmeye, dava ve cezaların ertelenmesine ilişkin 4616 sayılı kanun.

³⁸ ATO, 2004.

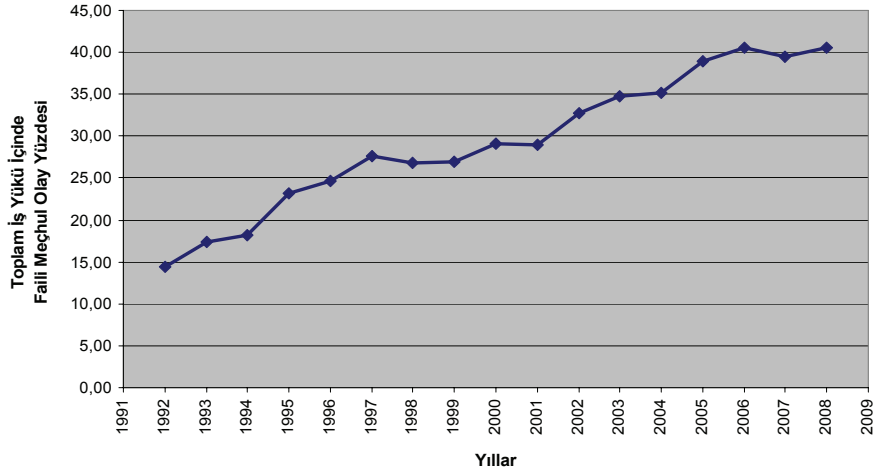
Grafik 2 – Cezaevlerindeki Mahkûm Sayılarının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Analizde kullanılan veriler T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifleri Genel Müdürlüğü'nden (2008) elde edilmiştir.

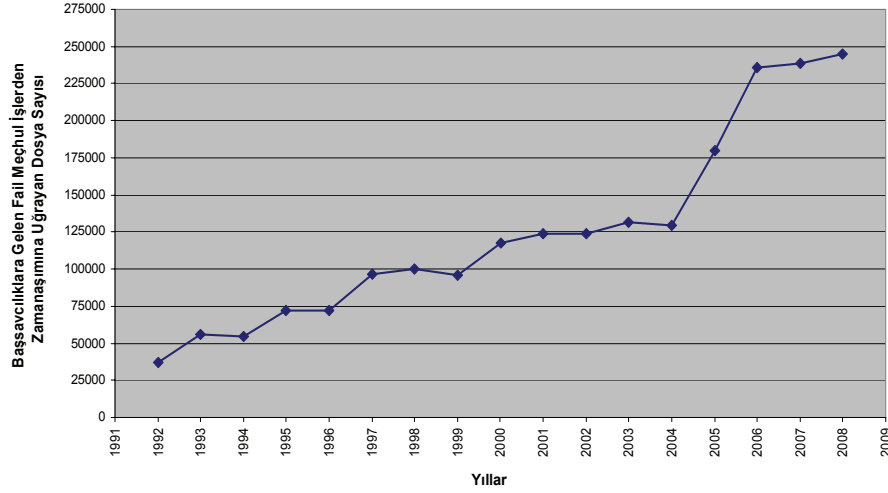
Kanunların ve yaptırımların kesinlik arz etmesi için gerekli olan en önemli şartlardan biri de ceza adalet sisteminin giriş kapısı niteliğinde çalışan polisin etkili ve verimli çalışmalar gerçekleştirerek meydana gelmiş bir suç davranışını gerçekleştirdiği düşünülen şüphelileri en kısa sürede yargı önüne getirebilmesidir. T.C. Adalet Bakanlığı verilerinin analizi göstermektedir ki; TCAS içerisinde ceza yargılaması sürecinin başlangıcı olan savcılık aşamasında dosyaların önemli bir kısmında failer bulunamamakta ve tüm olaylar içerisinde faili meçhul olayların oranı gittikçe artmaktadır (Grafik 3). Ayrıca istatistikler, 1992 yılı sonunda Cumhuriyet Başsavcılıklarının iş yükünü oluşturan dosyalardan yaklaşık %14'ünün faili meçhul olarak kalırken bu oranın 2008 yılında %40'ı aştığını göstermektedir. Daha da önemlisi artan bir oranda bu faili meçhul olaylar zaman aşımına uğrayarak kovuşturma aşamasına geçmeden sistem dışında kalmaktadır (Grafik 4).

Grafik 3. 1992–2008 Yılları Arasında Cumhuriyet Başsavcılıklarına İntikal Eden Toplam Dosyalar İçerisinde Faili Meçhul Dosyaların Oranı

Kaynak: Analizde kullanılan veriler T.C. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nden (2010) elde edilmiştir.

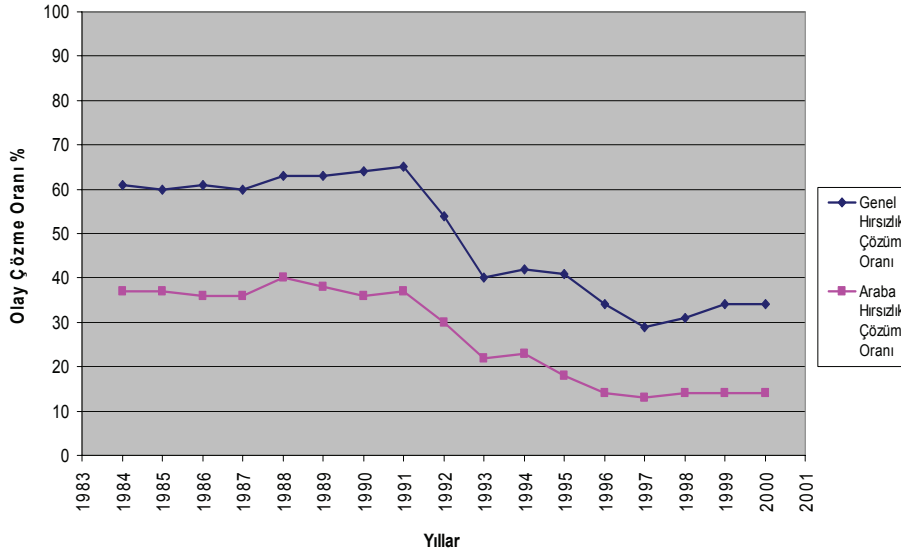
Grafik 4. 1992–2008 Yılları Arasında Cumhuriyet Başsavcılıklarına İntikal Eden Faili Meçhul Dosyalardan Zaman Aşımına Uğrayarak Kovuşturulmayanların Sayıları

Kaynak: Analizde kullanılan veriler T.C. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü'nden (2010) elde edilmiştir.

Ülkemizde son yıllarda meydana gelen sosyal gelişmeler tüm devlet kurumlarında olduğu gibi kolluk kuvvetlerinde de bir takım açılımları ve yenilikleri beraberinde getirmiştir. Ancak suçların çözülme oranlarına bakıldığında ortaya çıkan tabloya göre, kolluğun suçların çözümü hususunda ortaya koyduğu oranların pek de yüksek olmadığı görülmektedir. 1984–2000 yılları arasında polisin hırsızlık ve araba hırsızlığı suçlarını çözme oranları aşağıda görülmektedir (Grafik 5). Suçları işleyen şüphelilerin yakalanamıyor olması sistem tarafından belirlenen yaptırımın uygulanamayacağı anlamına gelmektedir. Bu durum da suç işleme eğilimine sahip şahıslarda “suç neticesinde yakalanma –dolayısıyla da bir yaptırımla karşılaşma– ihtimalinin, suçtan elde edilecek faydaya kıyasla göze alınabilir olduğu” düşüncesinin yerleşmesine yol açacaktır. Böyle bir düşünce de bu türden şahısların suç işlemeyi rasyonel bir seçim olarak görmelerini beraberinde getirecektir.

Grafik 5. 1984–2000 Yılları Arasında Polis Bölgesinde Meydana Gelen Hırsızlık ve Araç Hırsızlığı Suçlarında Çözüm Oranları

Kaynak: Grafik, Erzurumluoğlu ve Göksu (2009) tarafından Emniyet Genel Müdürlüğü, APK Dairesi Başkanlığı'ndan nakille sunulan verilerin analiz edilmesi sonucu oluşturulmuştur.

Bunun dışında, kolluğun etkinliği ve verimliliği konusunda yaşanan en önemli sıkıntı polisin sahip olduğu yetki ve sınırlılıklarda gerek kamuoyunda gerekse kolluğun kendi içerisinde yaşadığı belirsizliklerdir. Bu tip belirsizlikler özellikle güç kullanımı gibi hassas konularda kolluk kuvvetlerinin belirli bir çelişki yaşadığı ve bu çelişkinin de gerektiği noktada güç kullanamama şeklinde kendini gösterdiği basına da yansıyan pek çok olayda kendini göstermiştir³⁹. Dönmezer ve Yenisey yaptıkları çalışma neticesinde bu duruma ilişkin olarak aşağıdaki öneriyi getirmişlerdir⁴⁰:

Polisin araştırma fonksiyonunu (adli görevini) yerine getirirken belirli bir takdir yetkisinden yararlanması ve bu yetkinin hukuka uygun bir şekilde kullanılması zorunludur. Çünkü yetkilerin kullanılması sırasında, insanların anayasal hakları, temel insan hak ve hürriyetleri, olağanüstü hassas bir konuma düşebilir. Yaşadığımız çağda ne derecede ağır ve vahim olursa olsun, suçları araştırma fonksiyonu yerine getirilirken temel insan hak ve hürriyetlerine her şart içinde saygılı olmak mecburiyeti vardır. Bu ise, ancak polis ve yetkilerini düzenleyen özel normların meydana getirilmesi ve bunların ruhuna sadık olarak hareket edilmesi ile mümkün hale getirilebilir. O halde yapılacak ilk şey, normlar itibariyle Türk hukuk sisteminin sözü edilen amaca ulaşılabilmesini sağlayabilecek nitelikte olup olmadığının tespitidir.

Polis Vazife ve Salâhiyetleri Kanunu 1934 yılında çıkarılmış olup, yürürlüğe girdiği dönem itibariyle günümüzün şartlarına uygun değildir. Birleşen Avrupa'da sınırların da ortadan kaldırılması neticesinde polise suçu önleme, işlenebilecek olan suçları tespit etme (*proactive policing*) ve işlenmiş suçları ortaya çıkartmada (*active policing*) demokratik bir toplumun kabul edebileceği hak ve yetkiler verilmektedir. Bu yetkilerin İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesinde belirtilen temel ilkeler çerçevesinde somutlaştırılması gereklidir.

Gerek 1984 İngiliz Adli Polis ve Delil Kanunu gerek Federal Almanya'da hazırlanmış bulunan Çerçeve Polis Kanunu yukarıda belirtilen ilkelere uygun normları içermektedir. Bunlar ve ilkeler göz önünde tutularak yeni bir Polis Kanunu hazırlanmalıdır.

³⁹ İbicioğlu, 2006

⁴⁰ Dönmezer ve Yenisey, 2000

Polisin sahip bulunduğu yetkilerin ve kendisinden istenilen görevlerin demokratik bir toplumda geçerli olması gerektiği kadarı ile açık bir şekilde yönetmeliklerle belirlenmiş olması şarttır. Bu yetkiler halen polisin sahip bulunduğu yakalama, ifade alma, arama gibi yetkiler konusunda olacağı gibi, (“Yakalama, Gözaltına Alma ve İfade Alma Yönetmeliği”, 1.10.1998 tarihli Resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir) verilmesini önerdiğimiz itham yetkisi ve sosyal problemleri gayri resmi biçimde çözmeyi de kapsar şekilde düzenlenmelidir.

Yukarıda ortaya konulan hususlar yanında kolluğun uygulamada toplumun belirli sınıflarına karşı görevinin gereği olarak uygulaması gereken bir takım müeyyideleri uygulayamayacağı şeklinde ortaya çıkan kanaat yine kanunların ve yaptırımların etkin bir şekilde icrasının gerçekleşmemesini beraberinde getirmektedir⁴¹. Bu tür olaylar sadece kayırılan sınıfa mensup insanlarda değil, başta medya olmak üzere çeşitli şekillerde bu tür kayırmaların ve ayrımcılıkların mümkün olabileceğini öğrenenler üzerinde de kanunların ve yaptırımların herkese uygulanamayacağı/ uygulanmayabileceği yönünde bir inancın yerleşmesine neden olmaktadır. Daha açık ifade etmek gerekirse “herhangi bir kanunu ihlal etsem de bir takım sosyal imkânlarım (veya bu imkânlara sahip tanıdıklarım) sayesinde yaptırımdan kaçınabilirim” şeklinde bir inancın zihinlerde var oluşu haliyle sistemin beklenen caydırıcı etkiyi oluşturamamasına neden olmaktadır.

3.2. Şiddetlilik (Severity) İlkesine İlişkin Sorunlar

Klasik okul ve takip eden caydırıcılık eksenli yaklaşımların genel öngörüsü ceza adalet sistemlerinin beklenen caydırıcı etkiyi ortaya koyması için suçla orantılı ağırlıkta yaptırımlar uygulaması yönündedir. Beccaria cezaların suçlarla orantılı bir şiddette olması gerektiğini, suçla orantısız cezaların suç işleme potansiyeline sahip kişiler üzerinde caydırıcı bir etki ortaya koyamayacağını ifade etmiştir⁴². Yaptırımların suçlar karşısında hafif kalışı suçun sosyal ve maddi maliyetini azaltarak suç işlemeyi rasyonel bir seçim haline getirecektir. Bugün Türk Ceza adalet Sisteminin caydırıcılık potansiyelinde yaşanan düşüklüğün bir diğer nedeni de yaptırımların işlenen

⁴¹ Güncel birkaç örnek için bkz. http://www.haber50.com/230726_Polise-Milletvekili-Kardesi-Dayagi.html ve <http://www.memurrehberi.com/11264/akpli-vekile-ceza-yazan-polis-surgun-yedi/>.

⁴² Beccaria, 2003.

suçun topluma verdiği zararlarla orantılı bir yaptırımla karşılanamıyor oluşudur. Bu durum kesinlikle, suçluların daha şiddetli bir şekilde (ölüm cezası, uzun hapsedmeler, vs.) cezalandırılması gerekliliği şeklinde yorumlanmamalıdır. Zaten kriminoloji literatürü cezaların ağırlaştırılması ile daha fazla bir caydırıcılık sağlanacağı hususunda bir uzlaşma sağlayamamıştır⁴³. Ancak gerek bizzat suç işleyen gerekse potansiyel olarak suç işleyebilecek kişilerde suç neticesinde ortaya çıkacak toplumsal zararın bir bedeli olacağı ve bu bedelin işlenecek suçtan elde edilecek faydaya göre düşük kalacağı inancı uygulanacak yaptırımlarla yerleştirilmelidir. Burada tartışılan hususlar doğrudan TCAS'ın daha ağır cezalara başvurmasından öte işlenen suçların ortaya çıkardığı toplumsal problemlerle orantılı bir şiddette uygulanamıyor olmasından kaynaklanmaktadır.

Yaptırımların orantılı ağırlıkta olması gerektiğine ilişkin ilkenin uygulanmasında ilk olarak karşımıza çıkan sorun ceza kanunu tarafından belirlenen hafifletici (veya ağırlaştırıcı) nedenlerin suçun özüne ilişkin belirlenmiş yaptırım değeri üzerinde yaptığı değişiklikler dolayısıyla da yaptırımın öngörülen şiddetinde meydana gelen değişimdir. Bir diğer önemli problem de ceza adalet sistemimizin uyguladığı yaptırımlarla suç işleyenlerin ıslah edilmesine ağırlık verememesi veya bu şahısların yaptıkları yanlışlığın farkına varamıyor olmasıdır. Sistemi şekillendiren felsefe mağdur ve faili pasif durumda bıraktığından, yani yargılama sürecine katılımlarını sınırlı tuttuğundan böyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Böyle bir ortamda mağdurun, failin eylemlerinden dolayı ne boyutlarda acı yaşadığı, failin eyleminin ne tür sonuçlara yol açtığı tam ortaya konulamamakta, dolayısıyla fail eylemin sonuçları hakkında tam bilgi sahibi olamamakta bu da failin yaptığından pişman olma ve eylemini bir daha tekrarlamama yollarını büyük ölçüde tıkayabilmektedir. Sistem, suçun oluşturduğu yaraların sarılması ve failin rehabilite edilmesinden ziyade salt cezanın tatbik edilmesi ile yetinmektedir⁴⁴.

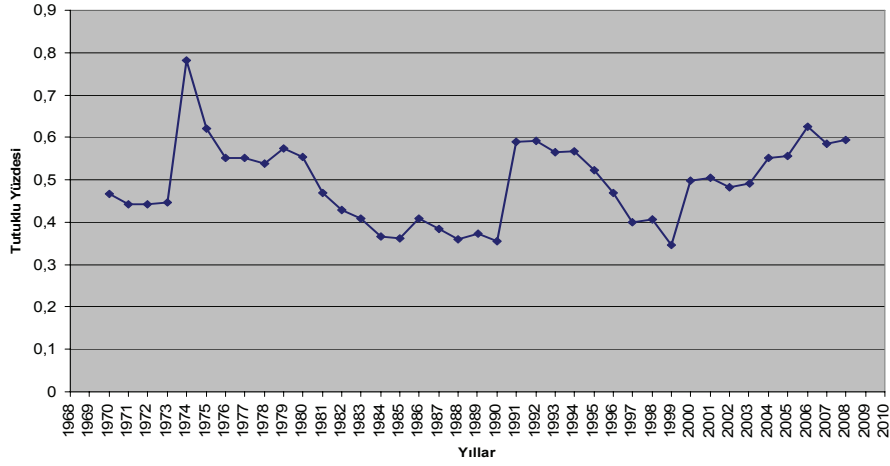
Türk Ceza Adalet Sistemi tarafından uygulanan yaptırımların orantılı şiddetliliğine ilişkin ortaya çıkan bir diğer problem de yargı sistemi içerisinde tutuksuz veya tutuklu yargılama uygulamalarına ilişkindir. Bu problemin göze çarpan ilk boyutu gereksiz yere tutuklu yargılama ve tutuklu

⁴³ Bkz, Dolu, 2009, Kızmaz, 2006.

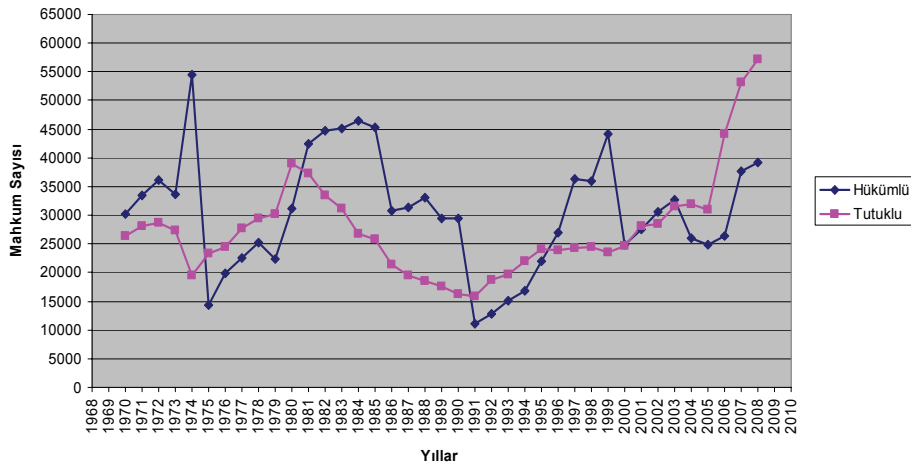
⁴⁴ Çetintürk, 2008.

yargılama süresinin uzunluğudur. İlk bakışta bir çelişki gibi görünebilecek bu durum aslında birbirinde bağımsız iki sorunun yansımasıdır. Gelişmiş demokrasilerde hükümlülerin tutuklulara oranı %50'nin üzerindeyken ülkemizde tutukluların oranı hükümlülerin oranının üzerindedir. Grafik 4 ve 5'de de görüldüğü gibi, hükümlü ve tutuklu oranı çoğu zaman birbirine yakın ve özellikle 1999'dan sonra tutuklu olarak cezaevlerinde bulunanların oranının %50'yi geçtiğini görüyoruz. Bu durum iki açıdan yeni sorunlara neden olmaktadır: (1) yargılama sonucunda suçsuz olduğu anlaşılan bireylerin tutukluluk hallerinde geçen zamanının telafisi imkânsız olduğu için gerek bu duruma maruz kalan bireyde, gerekse toplumda devletin haksızlık yaptığı ve adalet sisteminin etkin bir şekilde işlemediği düşüncesinin yayılmasına neden olurken, (2) belirli bir süre tutuklu olarak yargılanan bireylerin kesinleşen hapis cezalarından tutuklu iken geçirdikleri sürenin iki kat fazlası ile düşürülüyor olması suçlu bireylerin toplumda, az bir ceza ile kurtulduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Dolayısıyla, bu ve benzeri sorunları aşmanın en pratik yolu, yargılama süresini en asgari düzeye çekerek tutukluluk süresinin gereksiz yere uzamasının önüne geçmektir. Bunun yanında TCAS içerisinde uygulanmaya başlayan "adli kontrol" mekanizması da batılı sistemlerde uygulanan "*probation*" benzeri bir yapı ile suç şüphelilerini tamamen serbest bırakmak ile onları dava süreci içerisinde hapsedme arasında etkin bir çözüm ortaya koymaktadır⁴⁵. Bu kurumun etkin bir şekilde uygulanması hem tutukluluk halini yargılama süreci içerisinde istisna hale getirecek hem de sistemin caydırıcılığı yönüyle olumlu bir etki meydana getirecektir. Ne var ki, henüz suçluluğu ispat edilmemiş şüphelinin özgürlüğüne ilişkin temel bir hakkı korurken özellikle şiddet içeren bir suçun işlendiğine ve aynı şahıs tarafından tekrar benzer suçlar işlenebileceğine dair kuvvetli şüphe bulunması halinde ise tutukluluk mutlaka uygulanması gereken bir tedbir mekanizması olarak sistem içerisinde işlevselliğini korumalıdır.

⁴⁵ Yücel, 2007 s.353

Grafik 6 – Tutuklu Sayısının Toplam Mahkûm Sayısına Oranı

Kaynak: Analizde kullanılan veriler Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifeleri Genel Müdürlüğü'nden (2008) elde edilmiştir.

Grafik 7– Yıllara Göre Toplam Tutuklu ve Hükümlü Sayılarının Dağılımı

Kaynak: Analizde kullanılan veriler Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifeleri Genel Müdürlüğü'nden (2008) elde edilmiştir.

Bir diğer husus, sistemin “özgürlüğün kısıtlanması” yani hapsedme dışındaki yaptırımları etkin bir şekilde kullanamıyor olmasıdır. Bu şartlar altında en önemli cezalandırma aracı olan “özgürlüğün hapsedmek sureti ile kısıtlanması” mekanizmasında oluşabilecek bir tıkanıklık veya fonksiyonsuzluk hem orantılılık ilkesini hem de cezaların kesinliği ilkesini ciddi manada zedelemektedir.

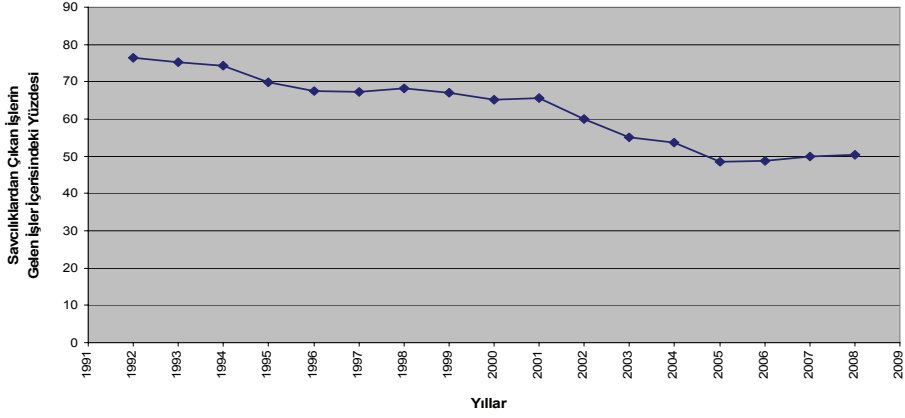
4.3. Hızlılık (Celerity / Swiftness) İlkesine İlişkin Sorunlar

Caydırıcılık doktrinindeki en önemli üç faktörden bir diğeri de, suç davranışı karşısında uygulanması gereken yaptırımların en hızlı şekilde uygulanmasıdır. Adalet Bakanlığı verilerinin analizi ortaya koymaktadır ki; Cumhuriyet Başsavcılıklarının yıl bazında kendilerine intikal eden işleri bir sonraki yıla devretmeden tamamlama oranları gittikçe azalmaktadır. 1992 yılında Türkiye genelinde Cumhuriyet Başsavcılıklarına intikal eden işlerden %76’sından fazlası tamamlanmış iken bu oran 2008 yılında %50 civarında kalmıştır (Grafik 8). Benzer bir şekilde, Cumhuriyet Başsavcılıklarına gelen işlerin tamamlanma sürelerinde de çok belirgin bir artış trendi görülmektedir. 1992 yılında Cumhuriyet Başsavcılıklarına intikal eden işlerin ortalama tamamlanma süreleri 103 gün iken 2008 yılında bu süre 346 gün olarak gerçekleşmiştir (Grafik 9). Türkiye geneli ceza mahkemelerinde ise 1992 yılında 186 gün olan ortalama yargılama süresi 2008 yılında 258 güne çıkmıştır (Grafik 10). Aynı çerçevede TCAS yargı sürecinin öngörülen hızlı yargılamayı sağlayamaması sonucunda pek çok dava zaman aşımına uğramaktadır. Bu durumda, zaman aşımı gayri resmi bir af haline gelmektedir. Yapılan araştırmalar yaklaşık her yıl TCAS içerisinde 500.000’e yakın dava dosyasının zaman aşımına uğradığını göstermektedir⁴⁶. Daha spesifik olarak, Cumhuriyet Savcılıklarına 2006 yılında gelen 212226, 2007 yılında gelen 207.976 ve 2008 yılında gelen 232.668 dosya sadece zamanaşımı nedeni ile kovuşturma evresine geçmeden sistem dışında kalmıştır⁴⁷. Benzer çerçevede, Grafik 11’de, Yargıtay’da 1992 yılında bir sonraki yıla devredilen ceza davaları toplamı 13.938 iken bu rakamın 2008’de 242.547’ye çıktığı görülmektedir ki bu durum yaklaşık 17,5 katlık bir artış ifade etmektedir (T.C. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2010).

⁴⁶ Hukukçu.com, 2007.

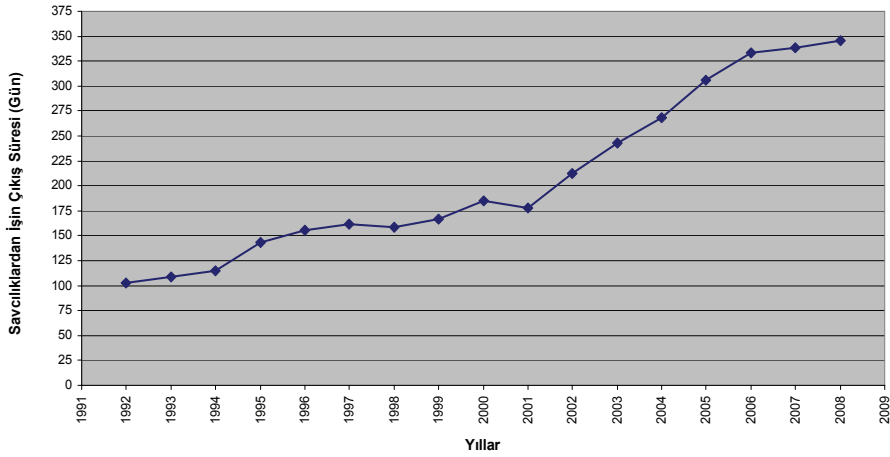
⁴⁷ T.C. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, 2010.

Grafik 8. 1992–2008 Yılları arasında Cumhuriyet Başsavcılıklarına İntikal Eden İşlerden Çıkan İşlerin Oranı

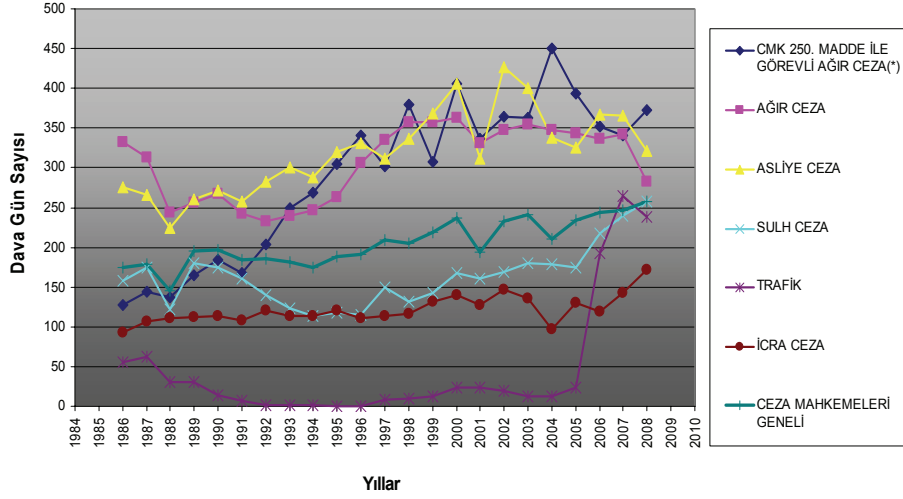
Kaynak: Analizde kullanılan veriler T.C. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünden (2010) elde edilmiştir.

Grafik 9. 1992–2008 Yılları arasında Cumhuriyet Başsavcılıklarına İntikal Eden İşlerin Tamamlanma Süreleri (Gün olarak)

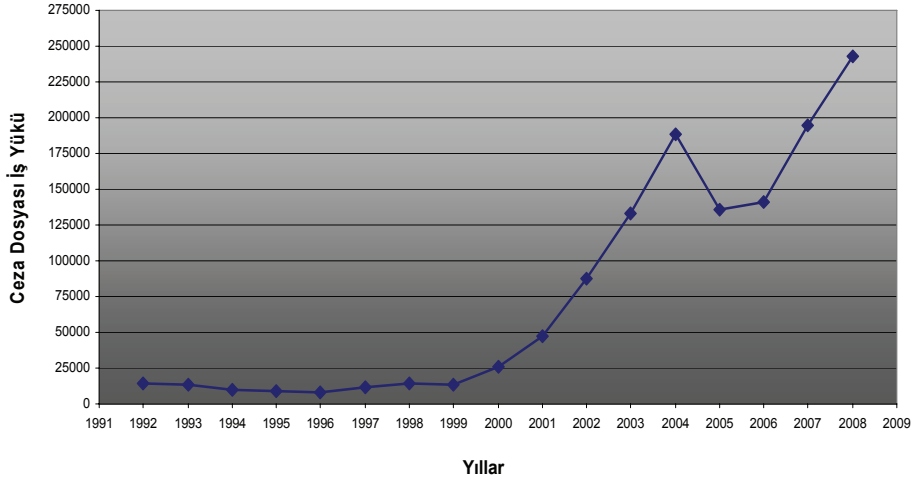
Kaynak: Analizde kullanılan veriler T.C. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünden (2010) elde edilmiştir.

Grafik 10. 1986–2008 Döneminde Ceza Mahkemelerinde Ortalama Yargılama Süresinin Mahkeme Türüne ve Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Analizde kullanılan veriler T.C. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünden (2010) elde edilmiştir.

Grafik 11. Yargıtay Ceza Genel Kurulu ve Ceza Dairelerinde Bir Sonraki Yıla Devreden İş Sayıları

Kaynak: Analizde kullanılan veriler T.C. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünden (2010) elde edilmiştir.

Konuya ilişkin Dönmezer ve Yenisey'in 1998 yılında yapmış oldukları 'Ceza Adalet Sisteminin (CAS) Etkinliği' isimli çalışmalarında da yargılama sürecinin hızlı olmasının en temel unsurlardan olduğu ifade edilmiş ve bu hususun tartışmaya tahammülü olmayan hassas bir konu olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu araştırmanın 'Sonuç ve Öneriler' bölümündeki şu paragraf, sorunu ve bu sorunun yol açması muhtemel toplumsal rahatsızlıkları net bir şekilde ortaya koymaktadır⁴⁸:

Hızlı yargılama ve olayı mümkün olan en kısa sürede dürüstlük esaslarına uyarak haklı ve adil bir çözüme ulaştırabilme, ceza adaletinin kalitesi açısından kuşkusuz büyük bir önem taşır. Geç gelen adaletin sakıncaları, bireysel ve toplumsal olumsuz etkileri, maliyeti, öteden beri çok çeşitli vesilelerle ve sık sık vurgulanmaktadır. Geciken her hüküm, CAS'ne olan güveni azaltacaktır. Bu nedenle mağdurların, adaletin yerine getirilmesini bizzat veya yakınları aracılığıyla üstlenmeleri gibi son derece tehlikeli ve bir hukuk devletinde yeri olmayacak yollara başvurmaları da söz konusu olabilmektedir. Yıllarca süren davaların ise mağdurları olduğu kadar, genel kamuoyunu da rahatsız ettiği ve adalet sistemine olan inancı sarstığı herkesçe bilinmektedir.

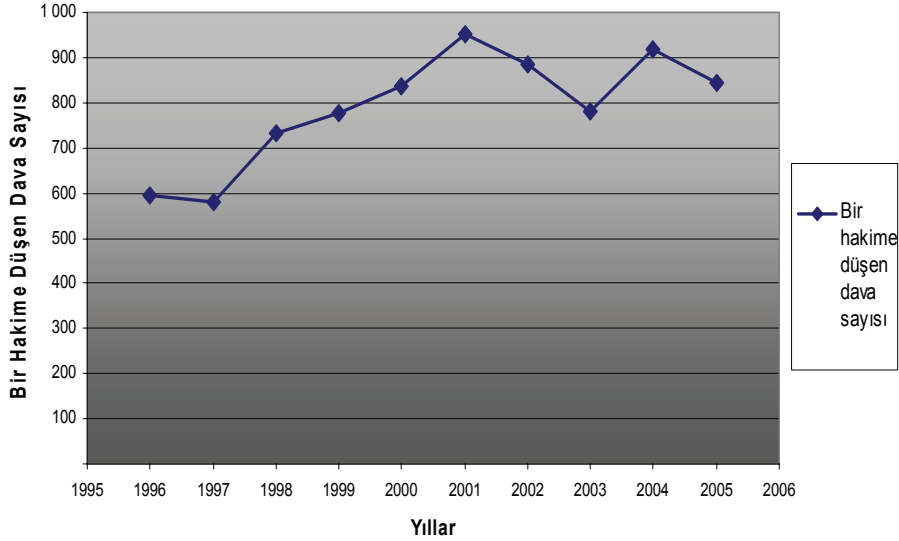
Dönmezer ve Yenisey'in ortaya koyduğu bu tablo ülkemizin içinde bulunduğu olumsuzluğu ve kamuoyunun yaşadığı psikolojik durumu etkin bir şekilde özetlemektedir. T.C. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü verilerine dayalı olarak yapılan analizlere göre, Grafik 10'da da görüldüğü gibi, ceza mahkemelerindeki ortalama yargılama süresinin bütün kategorilerde düzenli olarak artmakta olduğunu görmekteyiz.

Türkiye İstatistik Kurumu verilerine göre 1996 yılındaki hâkim sayısı 6.252 iken 2005 yılına gelindiğinde ise bu sayı 6.211'e düşmüştür. Ancak, 1996'da 3.715.400 olan dava sayısı 2005'te 5.243.991'e yükselmiştir. Yani, Grafik 12'de görüldüğü gibi, 1996'da bir hâkime düşen dava sayısı 594 iken bu sayı 2005 yılı sonunda 844'a kadar tırmanmıştır (TÜİK, 2008a). Başka bir deyişle, bir hakime düşen dava sayısı giderek artan bir trend göstermektedir. Bu çerçevede Yücel (2008:116) yargılama sürecini etkileyen en önemli unsur olarak "kapasite limitleri" hususuna dikkat çekmekte ve sistemin kapasitesini aşan iş yükünün belirli bir noktada tıkanmayı doğurabileceğini belirtmektedir⁴⁹.

⁴⁸ Dönmezer ve Yenisey, 2000.

⁴⁹ Yücel, 2008 s.116.

Grafik 12 – Hâkim Başına Düşen Dava Sayısının Yıllara Göre Dağılımı

Kaynak: Analizde kullanılan veriler Türkiye İstatistik Kurumundan (2008a) elde edilmiştir.

Nüfustaki mekanik artışa bağlı olarak ceza adalet sisteminde yer alacak ve hizmet verecek personel sayısında da artış sağlanmalı ve alternatif mekanizmalarla sistemin yükü azaltılmalıdır. Örneğin Amerika Birleşik Devletlerinde sık sık uygulanan ve sistemi ciddi bir şekilde rahatlatan “*Plea Bargaining*-Yargı Pazarlığı” uygulamasına benzeyen ve ülkemiz şartlarında işleyebilecek uygulamalar geliştirilmeli, bu sayede mahkeme personelinin daha az sayıdaki davaya çok daha nitelikli ve hızlı bir şekilde bakmasının yolu açılmalıdır. Personel yetersizliği, hâkim başına düşen dosya sayısının çokluğu ve buna benzer sebeplerden dolayı oluşacak sistem tıkanıklıkları ceza adalet sisteminde istihdam edilen personelin elindeki iş yükünün üstesinden gelebilmek için daha hızlı hareket etmesine, bu durum da görevlinin doğal olarak dosya başına ayırdığı zamanın azalmasına, netice itibariyle daha fazla hata yapılmasına ve dolayısıyla da adalet sistemine olan güvenin sarsılmasına neden olabilecektir.

Caydırıcılığı olumsuz yönde etkileyen faktörlerden bir diğeri de yargılama ve cezaların infazının ertelenmesi uygulamalarıdır⁵⁰. Bu uygulama da cezaların caydırıcı olabilmesi için ceza sürecinin hızlı olması gerektiğini söyleyen Klasik Okul'un caydırıcılık doktrinine aykırı bir durumdur. Esasen, her iki uygulama da, ilk defa suç işleyen bireylere bir şans daha vermek, hatalarını anlayarak kendilerini düzeltmeleri için bir fırsat daha tanımak anlamında oldukça isabetli bir mantıkla tasarlanmış uygulamalar olsalar da, aynen tutuksuz yargılama uygulamalarında olduğu gibi, suç işleyen kişilerin ilk fırsatta mağdur ettikleri kişilerin ve/veya şikâyetçi olanların karşısında şikâyet haklarını kullandıklarından dolayı vatandaşlara sıkıntılı anlar yaşatmaları ve hatta bazen de yeni suçlar işlemeleri gibi kötü sonuçlara neden olmaları açısından pek çok olumsuzluklara neden olmaktadır. Bu durum da, sanki suçluların cezadan kaçıp kurtuldukları ve sorumlulara devletin hesap soramadığı yönünde değerlendirmelere neden olmakta ve gerek kamu otoritesine ve gerekse de adalet mekanizmalarına olan güveni zedelemektedir. Bu itibarla, yargılama ve cezaların infazının ertelenmesi veya hükmün açıklanmasının geri bırakılmasında olduğu gibi belli şartlara bağlı olarak ortadan kaldırılması gibi uygulamaların mümkün olduğu kadar sınırlandırılması ve gerekmedikçe bu uygulamalara gidilmemesi gerekmektedir.

Sonuç

TCAS'ın caydırıcılık kapasitesini irdeleyen bu makale, TCAS'ın felsefi temellerini oluşturan Klasik Okul felsefesine göre gerek suçlular gerekse de potansiyel suçlular üzerinde ceza adalet sistemlerinin caydırıcı bir etki oluşturabilmesi için uygulanacak yaptırımların kesinlik (suç işleyen herkesin mutlak surette ceza alması) hızlilik (suçla suçluya gösterilen resmi tepkiler (yakalama, soruşturma, kovuşturma, muhakeme, vb) arasında geçen sürenin az olması) ve şiddetlilik (cezaların suçla orantılı bir ağırlıkta olması) ilkeleri çerçevesinde TCAS'da gözlemlenen problemleri ele almıştır.

Mevcut çalışma, tüm şartları yerine getirildiğinde dahi teorik sınırlılıkları nedeni ile ancak belli bir suçu önleme potansiyeline sahip olan

⁵⁰ Türk ceza muhakeme hukuku'nda "Kamu Davasının Açılmasının Ertenilmesi," "Hükmün Açıklanmasının Geri Bırakılması" ve "Cezaların Ertenilmesi" gibi uygulamalarla yargılamanın ertelenmesi, hükmün açıklanmasının ertelenmesi veya cezaların infazının ertelenmesi mümkündür.

caydırıcılık eksenli suç önleme ve mücadele politikalarının ülkemizde uygulanışı noktasında ortaya çıkan çeşitli problemler bulunduğunu ortaya koymaktadır. Uygulamada ortaya çıkan bu sorunlar ışığında TCAS'da caydırıcılık ilkelerinin etkin bir şekilde uygulanamadığı ortaya konulmuştur. Dolayısıyla, zaten suç önleme ve caydırıcı etkisi pek çok açıdan sınırlı olan Klasik Okul felsefesinin ülkemizde idealin çok gerisinde bir başarı tablosu çizdiği gözler önüne serilmiştir. Burada ortaya konulan tartışmalar her ne kadar mevcut veri ve geçmiş çalışmalarla desteklenmekte ise de, yukarıda ortaya konulan her bir başlık ve ana tartışma esasen gelecekte deney ve gözleme dayalı çalışmalarla test edilmeli ve bu ampirik çalışmalar ışığında sistem tekrar revize edilmeli ve yeniden yapılandırma seçenekleri değerlendirilmelidir. Çalışmamızda ortaya konulan değerlendirmeler ışığında TCAS'ın daha etkin işlemesi ve suç önleme kapasitesinin artırılabilmesi için aşağıdaki hususların kanun yapıcılar, ceza adalet politikalarına yön veren uzmanlar ve yöneticiler ile sivil toplum tarafından değerlendirilmesi gerektiğini değerlendirmekteyiz.

1 – *Kesinlik ilkesi en etkin şekilde ve herhangi bir ayırım gözetmeksizin uygulanmalıdır.* Bu çerçevede, kanunlar herkese eşit bir şekilde uygulanmalı, istisnalara müsaade edilmemelidir. Kanunlar tarafından oluşturulan istisnai sınıflar ve istisnai durumlar mevzuat taranarak tespit edilmeli ve bu istisnalar 'istisna' olacak şekilde Avrupa standartlarına indirilmelidir. Bu ülkede yaşayan herkes, suç işlemesi halinde hiç kimseye toleranslı olunmayacağını, cezadan kaçmanın mümkün olmayacağını, suçluların kimliği ve sosyal gücü fark etmeksizin mutlaka cezalandırılacağını bilmelidir.

2 – *Hızlılık ilkesini sekteye uğratan sorunlar çözülerek bu ilke olması gerektiği şekilde hayata geçirilmelidir.* TCAS içerisinde yer alan süreçlerin makul bir zamanlama ile tamamlanmalı bunun için de sistem içerisindeki aktör ve kurumların iş yükünü hafifletecek tedbirler hayata geçirilmelidir. Bu noktada yeni hâkimler, savcılar ve diğer adliye personelinin sayısı dünya standartlarına çıkarılmalıdır. Bunu yanında ceza yargılaması sürecinin kısaltılması yönünde atılacak önemli bir adım da polis-savcı ilişkilerinin gözden geçirilmesi ile olacaktır. Özellikle soruşturma dosyalarının hazırlanmasında savcı ve polis arasında sağlanacak etkin bir görev ve yetki paylaşımı ile soruşturmalar daha hızlı tamamlanacak, dava dosyalarının

gerek eksiklikleri nedeni ile kovuşturma öncesi iadesi, gerekse yargılama neticesinde beraatla sonuçlanma oranları düşecek ve yargılama daha kısa süre içerisinde tamamlanacaktır. Ayrıca, hukuk sistemimize yeni giren uzlaşma mekanizması Anglosakson sistemine benzer şekilde yeniden düzenlenerek dava dosyalarının mahkemenin önüne gelmeden sonuçlandırılması yoluna gidilmelidir. Uzlaşma, bir tarafın şikâyetini geri çekmesi değildir, bu şekilde yorumlanması da yanlıştır. Uzlaşma, ancak müşteki ve savunma makamının, elde edilen deliller ve hazırlanan dosya ile birlikte savcı huzurunda toplanarak hükmedilecek tazminat ve verilecek ceza noktasında oluşturulan bir anlaşma zeminini temsil eder. Uzlaşma ile çoğu zaman suçlu suçunu kabul eder ancak tarafların üzerinde anlaşacağı ve kabul edeceği ceza üzerinde bir pazarlık söz konusu olur (*plea bargaining*). Aksi takdirde, ülkemizde uygulamaya konulan mevcut uzlaşma mantığı içinde mahkemelerin iş yükünün beklenen şekilde azalması çok kolay olmayacaktır. Tüm bu önerilerin etkin hale gelmesi de ancak adliye teşkilatının bütçesi artırılmalı, araç-gereç ve teçhizat eksiklikleri de giderilmelidir.

3 – *Şiddetlilik ilkesinden taviz verilmemeli, suçluların mutlak surette hak ettikleri cezayı almaları ve bu cezaları çekmeleri sağlanmalıdır.* Bu orantılılığın sağlanması amacı ile ceza kanununda ifade edilen hafifletici ve ağırlaştırıcı nedenler daha etkin kullanılmalıdır. Özellikle cezaların hafifletilmesine ilişkin hallerin suç ve suçluya özel olarak uygulanması gerek cezaların kişiselliğinin pekiştirilmesi gerekse duruma en uygun orantıda bir şiddetin uygulanacak yaptırım ile meydana gelmesi sağlanmış olacaktır. Hâkimler, yüksek bir ceza vermeleri durumunda savunma makamının verilen karara yapacağı itirazlar neticesinde yüksek mahkeme tarafından verilecek bozma kararları sonrasında olumsuz sicil alma endişesinden kurtarılmalıdır. Aksi takdirde hâkimlerin savunma makamı tarafından itiraz edilme olasılığı daha az olan daha düşük cezalar verme olasılığı artacaktır. Ayrıca, mahkemeler tarafından suçla orantılı bir şiddette takdir edilen yaptırımlar da çeşitli mülahazalarla zaman zaman çıkarılan af kanunlarıyla tamamen uygulanamayabilmektedir. Her iki durum da cezaları kamu vicdanında arzulanandan çok daha düşük bir düzeye indirmekte ve bu toplumda adalet duygularının yara almasına neden olmaktadır. Ayrıca bu durum toplumda suç işleyenin yanına kar kalacağı veya suçlu bir yaptırım ile karşılaşsa dahi kişinin bir şekilde bu yaptırımı yerine getirmediği

kurtulabileceğine dair inanç bir yandan potansiyel suçluları suç işleme yönünde cesaretlendirirken diğer yandan kamu vicdanının tatmin olmamasına, daha da vahimi kendisini devletin yerine koyarak suçluları bizzat cezalandırmak istemesine yol açmaktadır.

Genel olarak bu çalışma kapsamında tartışılan problemler göstermektedir ki, salt caydırıcılık eksenli bir ceza adalet sisteminin caydırıcılığın oluşmasında etkili olan prensiplerden birini yerine getirmekte zafiyet göstermesi durumunda, Dolu'nun da ifade ettiği gibi, ceza adalet sisteminin caydırıcı etkisini koruması mümkün değildir⁵¹. Bu nedenle batılı benzerleri gibi caydırıcılık eksenli üzerine inşa edilen TCAS'ın, suçluları caydıran ve suç önleyebilen bir sistem olabilmesi için, cezaların kesin, hızlı ve şiddetli olması şarttır. Ayrıca, mevcut sistemin en önemli cezalandırma aracı olan “özgürlüğün kısıtlanması” metodu da gözden geçirilmeli ve daha etkili alternatif yaptırımlar geliştirmek için çalışmalar yapılmalıdır. Ancak her durumda, cezalandırma eksenli uygulanan suç önleme ve mücadele stratejisi, sosyal destek programları ile güçlendirilerek TCAS salt cezalandırıcı bir sistem olmaktan kurtarılmalıdır.

Bu noktada, TCAS'ın caydırıcılık ve fonksiyonellik özelinde yaşadığı tıkanıklığı aşmak için atılacak adımlar bir yana, mevcut paradigma dışına çıkılarak suçla daha etkin bir biçimde mücadele edilebilmesi, suçların önlenmesi, ve suç sonrasında bozulan huzur ve güven duygularının tamiri ve toplumsal adaletin yeniden tesisi için alternatif düşünce sistemlerine ve paradigmalara şans verilmesinin gereği de ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede ülkemiz için yeni bir paradigma olan “Onarıcı Adalet” (*Restorative Justice*) uygulamalarının değerlendirilmesi ve onarıcı adalet felsefesi ışığı altında ülkemiz özelinde geliştirilecek bir model ile TCAS'da revizyona gidilerek mağdur ve toplumsal adalet ekseninde yeni bir sistem inşa edilmelidir. Uludağ'ın 2011⁵² çalışması ile Dolu, Uludağ ve Büker'in 2012 yılı Mart ayında yayımlanan ve Türk Çocuk Adalet Sistemini değerlendiren alan araştırması da benzer bir onarıcı yaklaşımın çocuk suçluluğunun önlenmesi ve çocuk adalet sisteminin daha etkili hale gelmesi için gerekli olduğunu ortaya koymuştur⁵³.

⁵¹ Dolu, 2009 s.99.

⁵² Uludağ, Şener 2011.

⁵³ Dolu, Uludağ, Büker 2012.

Kriminoloji literatürü bu sosyal yaklaşımlar adına oldukça zengin bir değerlendirme yapmış olsa da bu değerlendirmeler genelde batı toplumları üzerinde yapılan çalışmalara dayandırılmıştır. Bu nedenle, bu alanda çalışan bilim insanları Türk toplumu ve devlet yapısına uygun olarak suçü önleyebilecek bir ceza adalet sistemi adına takip edilmesi gereken teorik yaklaşımları ülkemiz özelinde test etmeli ve sonuçlar yeni politikaların belirlenmesinde dikkate alınmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akıntürk, Turgut (2008). *Medeni Hukuk*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ankara Ticaret Odası (2004). “Affınıza Sığınyorum.” Makaleye elektronik olarak ulaşılabilecek adres: <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=198&l=1>. Yayın tarihi: 04.07.2004. Erişim Tarihi: 3 Mayıs 2008.
- Arıcan, Mehmet (2009). *Ceza Adaleti: Sistemi Etkinliği ve İşleyişi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Aydın, Erdoğan (2005). “Yeni Türk Ceza Kanunu Üzerine Tartışmalar” Makaleye elektronik olarak ulaşılabilecek adres: http://www.kas.de/proj/home/home/44/12/webseite_id-258/index.html. Erişim Tarihi: 10 Mayıs 2010.
- Azrak Ülkü (1985). “Tanzimat’tan Sonra Resepsiyon” *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C.III, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bailey, William C. and Lott, Ruth P. (1976). “Crime, Punishment and Personality: An Examination of the Deterrence Question” *The Journal of Criminal Law and Criminology* (1973-), Vol.67, No.1, pp. 99–109.
- Beccaria, Cesare, (1764/1963). *On Crimes and Punishments*, trans. H. Paolucci. Indianapolis, IN: Bobbs-Merill.
- Beccaria, Cesare (2003). “An Essay on Crimes and Punishments.” İçinde geçtiği eser: Francis T. Cullen and Robert Agnew (eds) *Criminological Theory: Past to Present – Essential Readings*, Second Edition, ss.20–22.
- Becker, Gary S., (1968). “Crime and Punishment: An Economic Approach” *Journal of Political Economy*, Vol.76, No.2, pp. 169–217.
- Çetintürk, Ekrem (2008). *Onarıcı Adalet: Ceza Adalet Sistemindeki Uzlaştırma Kurumunun Temelini Teşkil Eden Adalet Anlayışı*. HD Yayıncılık.
- Cullen, Francis T. and Agnew, Robert (2003). *Criminological Theory: Past to Present – Essential Readings*. Los Angeles, CA: Roxbury Publishing Company.
- Demirbaş, T. (2006). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Dolu, Osman (2009). “Rasyonel bir Tercih Olarak Suç: Klasik Okul Düşüncelerinin Suçu Açıklama ve Önleme Kapasitesinin Değerlendirilmesi” *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 4, ss. 89–120.
- Dolu, Osman (2010). *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*. Ankara:Seçkin Yayınevi.

- Dolu, Osman ve Bükler, Hasan (2009). "Caydırıcılığın Sınırları: Caydırıcılık Eksenli Suç Önleme ve Mücadele Politikalarına Eleştirel Bir Yaklaşım." *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 3, ss. 1–22.
- Dolu, Osman, Uludağ, Şener ve Doğutaş, Cemil (2010). "Suç Korkusu: Nedenleri, Sonuçları ve Güvenlik Politikaları İlişkisi." *A.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 65, Sayı 1, ss.57–81.
- Dolu, Osman, Uludağ, Şener ve Bükler, Hasan (2012). *Children, Crime and Justice in Turkey: A Critical Assessment of the Turkish Juvenile Justice System*. Appledorn: Netherlands Police Academy Publications.
- Dönmezer, Sulhi ve Erman, Sahir (1997). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt 1*. 13. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Dönmezer, Sulhi ve Erman, Sahir (1985). *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku, Cilt 1*. 9. Baskı. İstanbul: Haşmet Matbaası.
- Dönmezer, S. ve F. Yenisey (2000). *Ceza Adalet Sisteminin Etkinliği: 1998*.
- Erzurumluoğlu, Bayram ve Göksu, Turgut (2009). Türkiye'deki Suç Eğilimleri ve Polis Performansının Faktörel Etkisi, *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 11, Sayı 3, ss. 43–60.
- Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü web sayfası (2010). "Cumhuriyet Dönemi Hukuk İnkılâbı Ve Yeni Hukuk Düzeni" Elektronik olarak ulaşılabilir adres: <http://www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/ait203204/II3.pdf>. Erişim tarihi: 10 Mayıs 2010.
- Hukukçu.com, (2008). "Bugün gelen dosyanın kapağı 3 yıl sonra açılır" Elektronik olarak ulaşılabilir adres: <http://www.hukukcu.com/modules/news/article.php?storyid=589>. Yayınlanma tarihi: 29.12.2007. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2008.
- İbicioğlu, H. (2006). "Polisin Karar Alma Etkinliğinin Arttırılmasında Vak'a Metodunun Kullanılması." *Çağın Polisi Dergisi*, 36, pp. 8-12
- İçel, Kayıhan; Sokullu-Akıncı, Füsün; Özgenç, İzzet; Sözüer, Adem; Mahmutoğlu, Fatih; Ünver, Yener (2002). *Yaptırım Teorisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- İnalçık, Halil (2000). *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adâlet*. İstanbul: Eren Yayıncılık.
- Jensen, Gary F., Erickson, Maynard L., and Gibbs, Jack P. (1978). "Perceived Risk of Punishment and Self-Reported Delinquency" *Social Forces*, Vol.57, No.1, pp. 57–78.

- Kenkel, Donald S. (1993). "Drinking, Driving, and Deterrence: The Effectiveness and Social Costs of Alternative Policies" *Journal of Law and Economics*, Vol.36, No.2, pp. 877–913.
- Kızmaz, Zahir (2006a). *Cezaevi Müdavimleri: İnatçı Suçlular*, Ankara: Orion Yayınları.
- Kızmaz, Zahir (2006b). "Ceza veya Kriminal Yaptırımın Suç Oranları Üzerindeki Caydırıcı Etkisi." *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 7, Sayı 2, ss.210–231.
- Kızmaz, Zahir (2007). "Cezaevinin ve Hapsetmenin Suçu Engellemedeki Etkisi." *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 17, ss.44–68.
- Kraska, Peter. B. (2003). *Theorizing Criminal Justice: Eight Essential Orientations*. Long Grove, IL: Waveland Press.
- Kuzu, Burhan (2001). "Hukuk Devleti ve Hukuk Zihniyeti" *Akademik Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 11, ss.1–25.
- Mardin, Şerif (2004). *Türk Modernleşmesi: Makaleler 4*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mumcu, Ahmet (2007). "Tanzimat Dönemi'nde Türk Hukuku" İçinde geçtiği eser: Bülent Arı, Selim Aslantaş (ed), *Adalet Kitabı*, Ankara: Adalet Bakanlığı, ss. 187-207.
- Nethaber.com (2010). "Türkiye'de Cezaevlerinin Mahkûm Kapasitesi" Makaleye elektronik olarak ulaşılabilir adres: <http://www.nethaber.com/Toplum/53689/Turkiye-de-cezaevlerinin-mahkum-kapasitesi-78-bin>. Erişim tarihi: 27 Nisan 2010.
- Polat, Ahmet ve Gül Serdar K. (2009). "Kentlerde Güvensizlik Kaygısı: Erzincan Alan Araştırması." İçinde geçtiği eser: Veysel K. Bilgiç (ed), *Değişik Yönleri ile Yerleşme*, Ankara: Seçkin Yayınevi, ss.163-183.
- Sancar, M. & Aydın, S. (2009). *Biraz Adil Biraz Değil: Demokratikleşme Sürecinde Toplumun Yargı Algısı*. TESEV Yayınları, İstanbul.
- T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü (2008). "Hükümlü ve Tutuklu Sayısının Yıllara Göre Dağılımı" Elektronik olarak erişilebilir adres: <http://www.cte.adalet.gov.tr/kaynaklar/istatistikler.html>. Erişim tarihi: 4 Mayıs 2008.
- T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü (2010). "Ceza İnfaz Kurumlarının Yıllara Göre Mevcutları" Veriye elektronik olarak ulaşılabilir adres:http://www.cte.adalet.gov.tr/kaynaklar/istatistikler/yillar/yillar_4.htm. Erişim tarihi: 27 Nisan 2010.

- T.C. Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü (2010). Adli İstatistikler. Elektronik olarak erişilebilecek adres http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/istatistik_2008/ist_tab.htm. Erişim tarihi: 9 Haziran 2010.
- Tavares, Cynthia ve Thomas, Geoffrey (2008). *Statistics in Focus: Population and Social Conditions*. Errostat, European Communities.
- Tittle, Charles R. and Rowe, Alan R. (1974). "Certainty of Arrest and Crime Rates: A Further Test of the Deterrence Hypothesis" *Social Forces*, Vol.52, No.4, pp.455–462.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2008b). "Yargıtay Dairelerine Gelen, Karara Bağlanan ve Gelecek Yıla Devredilen Davalar" Elektronik olarak ulaşılabilir adres: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=17. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2008.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2008a). "Hâkim Sayısı, Mahkemelere Gelen ve Bir Hâkime Düşen Dava Sayısı" Elektronik olarak ulaşılabilir adres: http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=21. Erişim tarihi: 5 Mayıs 2008.
- Öztürk, Bahri ve Erdem, Mustafa R. (2008). *Uygulamalı Ceza Hukuku ve Güvenlik Tedbirleri Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Özgenç, İzzet (2010). *Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Seçkin Yayınları
- Uludağ, Şener (2010). "Vatandaşların Suç Korku (Güvenlik Endişesi) Seviyesine Etki Eden Faktörler ve Alınabilecek Önlemler: Malatya Örneği." *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 12, Sayı 1, ss.1–28.
- Uludağ, Şener (2011). "Onarıcı ve Cezalandırıcı Adalet: Paradigma Değişikliğinin Tetikleyen Şartlar." *Polis Bilimleri Dergisi*, Cilt 13, Sayı 4, ss.127–152.
- Yücel, Mustafa Tören (2008). *Hukuk Sosyolojisi*. Afşar Matbaası, Ankara.
- Yücel, Mustafa Tören (2007). *Türk Ceza Siyaseti ve Kriminolojisi*. Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara.
- Zimring, Franklin E. and Hawkins, Gordon J. (1973/1976). *Deterrence: The Legal Threat in Crime Control*. Phoenix Edition. Studies in Crime and Justice. Chicago: University of Chicago Press.